

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ОДЕСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту**

Кваліфікаційна робота

**«Роль методів активного навчання в освітньому процесі закладу вищої
освіти»**

**«The role of the methods of active inaction in the landing process of the
formation of the vischo»**

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

Виконала : здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня
спеціальності 011 Освітні, педагогічні
науки освітньо-професійної програми
Педагогіка вищої школи
Гончарова Анна Василівна
Науковий керівник:
Стрельбицька Світлана Михайлівна
кандидат педагогічних наук, ст. викладач
Рецензент:
Бартенєва Ірина Олександрівна
кандидат педагогічних наук, доцент

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
№ від
Завідувач кафедри

Захищено на засіданні ЕК
протокол № від
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК
_____ І. П. Анненкова

Одеса -2021

Анотація

Гончарова А. В. Роль методів активного навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» спеціальності 011 «Освітні педагогічні науки», Освітньо-професійної програми «Педагогіка вищої школи». КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» Одеса, 2021.

У кваліфікаційній роботі досліджуються передумови виникнення та розвитку активного навчання у системі вищої освіти. Подано класифікацію методів активного навчання. Визначено методи активного навчання, що відповідають сучасним тенденціям розвитку освіти. Аналізується стан використання методів активного навчання в освітній процес, а також запропоновані заходи, що забезпечують їхнє ефективне функціонування та розвиток. Розглянуто важливість використання методів активного навчання у освітньому процесі закладах вищої освіти.

Ключові слова: методи активного навчання, активне навчання, методи навчання, заклади вищої освіти, здобувачі вищої освіти.

Abstract

Honcharova A.V. The role of active learning methods in the educational process of the institution of higher education.

Qualification work for obtaining a degree of higher education "Master" of specialty 011 "Educational, pedagogical sciences", Educational and professional program "Pedagogy of higher education". KZVO "Odessa Academy of Continuing Education of the Odessa Regional Council" Odessa, 2021.

The qualification work examines the prerequisites for the emergence and development of active learning in the higher education system. The classification of active learning methods is presented. The methods of active learning that correspond to modern trends in the development of education have been determined. The state of implementation of active learning methods in the educational process is analyzed, as well as the proposed measures that ensure their effective functioning and development. The importance of using active learning methods in the educational process in higher education institutions is considered.

Key words: methods of active learning, active learning, teaching methods, institutions of higher education, applicants for higher education.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	9
1.1. Передумови виникнення та розвитку активного навчання у закладі вищої освіти.....	9
1.2. Класифікація і характеристика методів активного навчання.....	18
Висновки до 1 розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ...29	29
2.1. Стан використання активних методів в освітньому процесі закладу вищої освіти.....	29
2.2. Організація та проведення наукового дослідження.....	39
Висновки до 2 розділу.....	43
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА АНАЛІЗ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	44
3.1. Аналіз одержаних результатів дослідження.....	44
3.2. Розробка методичних рекомендацій щодо використання методів активного навчання в закладі вищої освіти.....	47
Висновки до 3 розділу.....	59
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми. Важливим стратегічним напрямом розвитку системи вищої освіти України є її інтеграція в європейський освітній простір, вирішення проблеми особистісно орієнтованого навчання, тобто такого навчання, у якому здобувач вищої освіти знаходиться у центрі уваги викладача та в якій провідною була б його пізнавальна діяльність, а не викладання дисциплін. Вирішення цих завдань відкриває великі можливості у пошуку нових засобів, форм і методів навчання у системі вищої освіти України. Через те, у педагогічній науці з'являються нові підходи та погляди щодо організації процесів навчання і виховання, зокрема ті що спираються на активне навчання здобувачів вищої освіти. Відтак, нетрадиційні методи активного навчання стали необхідністю на всіх рівнях освіти, щоб сприяти отриманню здобувачами ключових знань, умінь та навичок XXI століття. Зміни в соціальній, технологічній та економічній галузях у поєднанні з накопиченням інформації в нашому суспільстві поставили під питання роль викладачів, які більше не є єдиним джерелом знань та інформації. Такі розробки змушують викладачів ставати фасилітаторами у процесі навчання, набувати навички проєктування, спілкування та ефективного управління аудиторною діяльністю з використанням все більш складних інструментів та ресурсів.

Традиційне навчання зосереджене тільки на передачі інформації, в той час як активне навчання, навпаки, розвиває пізнавальну діяльність, творчий потенціал і професійну мотивацію здобувачів вищої освіти. Здобувачі вищої освіти навчаються вирішувати складні особисті та професійні проблеми новими, нестандартними методами. У цьому випадку колективна форма освіти розвиває комунікативні здібності та соціальні навички.

Перед закладами вищої освіти висувуються найскладніші завдання, які неможливо вирішити без якісних змін підготовки фахівців. Ці зміни в основному пов'язані з пошуком ефективних форм та методів навчання, що дозволяють перейти від пояснювально-ілюстративного типу навчання до активного, що базується на пошуково-творчій діяльності здобувачів освіти. У цьому контексті особливої важливості набувають методи активного навчання та їх правильне застосування в освітньому процесі сучасного закладу вищої освіти.

Проблема методів навчання завжди становила інтерес для педагогічної науки та практики. До теперішнього часу в педагогіці накопичено певний обсяг теоретичних відомостей, що стосуються сутності поняття «методи навчання», класифікації методів, їх місця у цілісному педагогічному процесі, взаємозв'язку методів із змістом та організаційними формами навчання. Для нашого дослідження безсумнівний інтерес представляють роботи, у яких висувуються і вирішуються питання застосування методів активного навчання у вищій школі. Так, у роботах А. Астахова, Л. Гурч, І. Дичківської, Д. Леві, М. Лернер, Т. Паніна, А. Смолкіна досліджується низка теоретичних та практичних питань використання методів активного навчання [22, с. 263].

Проблеми вдосконалення педагогічного процесу на основі креативних підходів, форм і методів в вищій школі досліджують Т. Альберг, Я. Болюбаш, Л. Бранфорд, Т. Дмитринко, В. Кузовлев, А. Маццоліні, Д. Соколофф, В. Попков, М. Приходько, С. Сисоєва, А. Сущенко, Т. Сущенко, В. Ягоднікова та ін.

На викладача покладаються дедалі серйозніші завдання. Рік за роком зростає кількість інформації, яку здобувачі вищої освіти мають засвоїти під час навчання у закладі вищої освіти. При цьому можливості самих здобувачів вищої освіти не безмежні. Тому нові вимоги пред'являються не лише до

кількісної, а й до якісної сторони освіти. Основна увага приділяється використанню сучасним методам навчання. Методи традиційного навчання поступово відходять у минуле, в свою чергу основна увага приділяється методам активного навчання, які дають здобувачам вищої освіти можливість брати активну участь у навчальному процесі. Проблема індивідуальної освітньої діяльності є однією з найактуальніших у педагогічній науках, а також у освітній практиці.

Об'єктом є активне навчання в освітньому процесі.

Предметом є методи активного навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Мета нашої роботи – визначити роль методів активного навчання в закладі вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Розкрити передумови виникнення та розвитку активного навчання у закладі вищої освіти.
2. Класифікувати та охарактеризувати методи активного навчання.
3. Проаналізувати використання методів активного навчання в теорії та практиці закладу вищої освіти.
4. Розробити методичні рекомендації щодо використання методів активного навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Методи дослідження:

Теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, моделювання; емпіричні: анкета «Рівень задоволеності методами навчання і викладання», методика «Вербальний тест» Айзенка, опитувальник «Які методи сприяють кращому засвоєнню знань?».

База дослідження: дослідження проводилось на базі Одеського державного екологічного університету, залучено було – 35 респондентів.

Теоретична значущість: розкрито передумови виникнення та розвитку активного навчання у закладі вищої освіти, класифіковано та охарактеризовано методи активного навчання, проаналізовано використання методів активного навчання в теорії та практиці закладу вищої освіти.

Практична значущість: розроблено методичні рекомендації щодо використання методів активного навчання в закладі вищої освіти.

Апробація результатів дослідження.

Гончарова А. В. Місце методів активного навчання в освітньому процесі закладів вищої освіти : зб. тез доп. першої наук. - практ. конф. Одеса, 2021. С. 24-27.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, шести пунктів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел – 55, трьох додатків, двох діаграм та однієї таблиці. Основний зміст кваліфікаційної роботи без списку використаних джерел та додатків викладено на 62 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.

1.1. Передумови виникнення та розвитку активного навчання у закладі вищої освіти.

Активне використання в практику роботи освітніх закладів досліджуваних нами методів навчання відбулося ще в другій половині ХХ сторіччя [8, с. 35]. Зокрема, 1970-і та 1990-ті рр. були дуже багаті на творчі дослідження вчених та шкільних працівників, спрямованими на подолання певних традиційних обмежень в організації освітнього процесу. У той час з'явилися авторські школи (Ш. Амонашвілі, М. Гузика, М. Щетиніна), які функціонували на основі науково обґрунтованих теоретичних концепцій і розробок технологій реалізації теоретичних положень.

Окремі освітяни (І. Волков, С. Лисенкова, М. Палтишев, В. Шаталов та ін.) розробляли й перевіряли в шкільній практиці певні методи, прийоми, підходи до навчання та виховання [8, с. 36]. Свої педагогічні надбання вони обґрунтували довкола педагогіки співробітництва, у якій особливе місце посіла активна й інтерактивна взаємодія слухачів освітніх послуг. Ідеї активного й інтерактивного навчання Д. Армстронга, Т. Б'юзена, Е. Парка, та інших, активно впроваджуються в практику підготовки спеціалістів і на сучасному етапі розвитку вищої освіти, теоретично обґрунтовуються в працях І. Дичківської, М. Дяченко-Богун, В. Євтушевського, В. Садкіна, Л. Штефан та інших [8, с. 37].

Процеси, що відбуваються в Україні, визначають підготовку

висококваліфікованих фахівців у різних галузях. Є кілька причин для використання активних форм навчання: одного боку, здобувачі вищої освіти повинні, як отримувати певні знання, так й уміти використовувати їх у певної практичної ситуації. Такі форми навчального процесу, як «кейс-метод», «ділові ігри», «круглий стіл» значно активізують навчальний процес. Вони сприяють активній взаємодії здобувачів вищої освіти і викладачів [21, с.74].

Для покращення та активізації освітнього процесу у вищій школі дуже важливо вивчити та врахувати специфіку викладання у закладах вищої освіти, що змушує реконструювати стереотипи здобувачів вищої освіти, що склалися в школі, про виховну роботу та озброїти їх новими навичками та можливостями для навчально-пізнавальної діяльності.

У закладах вищої освіти стали більш орієнтуватися на активне навчання. І для професійної освіти це стало одним із значущих компонентів перебудови. Активне навчання – це, перш за все нові форми, методи і засоби навчання, які отримали назву активних. Велике значення в стимуляції процесів навчання має комплексне і цілеспрямоване використання технічних засобів, проте, головне в навчальному процесі – активність здобувача вищої освіти. Методи активного навчання охоплюють всі види аудиторних занять зі здобувачами вищої освіти.

Щоб покращити та стимулювати навчальний процес вищої школи, важливо врахувати особливості навчання у школі, що потребує зміни стереотипів навчання у школі, а також запровадження нових умінь та навичок навчальної діяльності.

Застосування на практиці проблемного і розвиваючого навчання призвело до виникнення методів, що одержали назву «активних» [21].

Зокрема, учені А. Астахова, Л. Гурч, І. Дичківська, М. Леві, Д. Лернер, А. Смолкін, Т. Паніна, О. Пометун, Т. Хома зробили свій внесок у

вивчення теоретичних та практичних питань використання методів активного навчання [22, с. 263].

Відтак, І. Дичківська визначає поняття «активне навчання» як «організацію та ведення навчального процесу, що спрямовані на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності здобувачів за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів» [16, с. 17].

Ці дослідження з активних методів проводилися в основному на матеріалі шкільної освіти, що ускладнювало використання активних методів у заклади вищої освіт, оскільки була потрібна певна адаптація теорії активних методів до дидактичного процесу у закладах вищої освіти [21, с. 75]. Виходячи з підходів вчених до проблеми з точки зору педагогіки, методи активного навчання, що є засобом розвитку пізнавальної активності здобувачів вищої освіти, можна розділити на три групи методів, найцікавіших для використання в контролюванні формування мислення. Це методи програмованого навчання, проблемного навчання, інтерактивного (комунікативного) навчання [35]. Необхідно лише підготуватися до того, що під час заняття викладач повинен виявляти більше активності та творчості, ніж при здачі, через перегляд прочитаних ним книг або давно відомих істин. Методи активного навчання вплинуть як на навчання, так і на виховання. Коли викладач впливатиме на обговорення не тільки виразів науково обґрунтованої точки зору, а й вираження його особистого ставлення до проблеми, свого світогляду та моральної позиції [21, с. 77]

Для того, щоб досягнути потрібного результату, необхідно тонко управляти ходом дискусії. Це слід робити, ставлячи проблемні питання, які потребують продуктивного мислення та пошуку істини.

Практика показує, що так може бути, коли викладач виказує свою

точку зору опираючись лише на висновки, які він зробив з висловлювань здобувачів вищої освіти і переконливого спростування помилкових суджень. У здобувачів вищої освіти виробляються думки, що відповідають позиції викладача, як результат дискусії між ними. Але так можна не тільки направити змістовне, інтелектуальне та пізнавальне обговорення теоретичних питань, але водночас сформувати ефективну діяльність.

Таким чином, викладач впливає на особисту позицію здобувачів, трансформуючи їхню навчальну діяльність у педагогічну. Методи активного навчання спонукають здобувачів вищої освіти до розумової діяльності та активної практики у процесі засвоєння навчального матеріалу. Передбачається використовувати таку систему прийомів, яка спрямована насамперед не на пояснення заздалегідь підготовлених знань, їх запам'ятовування та демонстрацію, а самостійне оволодіння знаннями та вміннями здобувачем вищої освіти у процесі розумової діяльності та активної практики.

Властивість методів активного навчання полягає в тому, що вони засновані на прагненні практичної та розумової діяльності, без якої немає прогресу в засвоєнні знань. Виникнення та розвиток методів активного навчання пов'язано з тим, що особливості методів активного навчання полягають у тому, що вони засновані на прагненні практичної та інтелектуальної діяльності, без якої неможливе просування у засвоєнні знань. Виникнення та розвиток методів активного навчання пов'язано з тим, що перед навчанням виникли нові завдання, які не тільки передають знання здобувачам вищої освіти, а й забезпечують формування та розвиток пізнавальних інтересів та умінь, творчого мислення, умінь та здібностей до самостійної роботи, інтелектуальної праці. Активне і звичайне навчання мають значні відмінності до яких можна віднести активізацію розумової

діяльності здобувачів вищої освіти шляхом формування спеціальних умов, які сприяють цій активізації незалежно від їх бажання.

Отже, активне навчання – це така організація та реалізація навчального процесу, яка спрямована на повну активізацію навчальної та пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти за допомогою широкого, бажано комплексного використання освітніх (дидактичних), а також організаційних та ділових засобів [1].

Ці методи можуть активізувати у здобувачів вищої освіти пізнавальну діяльність і проявляються під час діалогу, який налаштовує на вільний обмін думками для вирішення якоїсь проблеми. Різні методи навчання в активізації навчальної діяльності мають багато можливостей, це може залежати від змісту відповідного методу, прийомів їх використання і майстерності викладача. Використання методів активного навчання дозволяє викладачеві створити позитивний мікроклімат в групі, що буде створювати атмосферу вільного спілкування на занятті.

В сучасних умовах ринкових відносин є найрізноманітніші підходи до підвищення якості підготовки студентів у вищому навчальному закладі. Для кращої мотивації навчання, стала необхідність створити такі дидактичні умови, які б допомогли привести до формування творчого мислення і можливість використати придбані в процесі діяльності професійні компетенції. Методів активного навчання в педагогіці існує безліч. Одним з таких є інтерактивний метод.

Хотілося б уточнити саме поняття інтерактивних методів навчання. Слово «інтерактив» від англійського слова «interact». «Inter» – це «взаємний», «act» – діяти. Інтерактивний – означає здатність взаємодіяти чи знаходиться в режимі розмови, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною). Інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове

навчання, в ході якого здійснюється взаємодія викладача і здобувача вищої освіти [28, с. 48].

Важливість активного навчання полягає в тому, що освітній процес організований таким чином, що майже всі здобувачі вищої освіти у навчальній групі не лише залучені до процесу навчання, але також мають можливість розуміти та осмислити те, що вони знають.

Таким чином, методи активного навчання можуть включати евристичну розмову, метод обговорення, мозковий штурм, метод круглого столу, метод ділової гри, метод кейсів, конкурси практичних робіт з їх обговоренням та деякі інші. Зрозуміло, кожен із них має як цінність, так й свої особливості. Наприклад, евристична бесіда – це метод, названий на честь методу навчання Сократа «евристичний» (знайти, виявити, знайти). Оскільки через свою психологічну природу евристична розмова по суті розглядається як колективне мислення або бесіда (як пошук відповіді на проблему), у педагогіці цей метод вважається методом проблемного навчання.

Такий метод, як дискусія, почали застосовувати після зняття заборони вільне висловлювання думок не тільки з життєвих питань, але з проблем стосовно теорій, політики, ідеології. Таким чином, цей метод є спеціально запрограмований на вільне обговорення теоретичних питань навчальної програми, які зазвичай починаються з постановки питання. При чому, він використовується на групових формах занять, семінарах, семінарах-практикумах, співбесідах з обговоренням підсумків виконання завдань, на практичних і лабораторних заняттях, коли здобувачам вищої освіти потрібно висловитися. Часом практикуються і лекції-дискусії, коли лектор викладаючи матеріал може звертатися до аудиторії з окремими питаннями, які вимагають коротких і швидких відповідей. Зрозуміло, що сама дискусія в повному обсязі на лекції розгорнутися не може, але саме питання, яке викликало

відразу кілька різних відповідей вже створило атмосферу колективного роздуму і готовності уважно слухати міркування викладача, який відповідає на дискусійне питання з урахуванням ситуації, що склалася.

Метод «мозковий штурм» у закладах вищої освіти не часто застосовується в практиці викладання. Хоча, його назва народилася в системі управління і в сфері наукових досліджень. Цей метод широко застосовується в економічній управлінській діяльності. Суть методу в пошуку відповіді фахівців на будь яку складну проблему за допомогою інтенсивних висловлювань та всіляких ідей, припущень, пропозицій які приходять в голову. Крім того, важливим правилом мозкового штурму є одне – нічого зі сказаного учасниками розмови не ставити під сумнів, не критикувати, а забезпечити повну свободу висловлювань будь-яких ідей [49, с. 190]

Метод «круглий стіл» був запозичений педагогами зі сфери політики та науки. Як правило, вони організовуються для обговорення якоїсь проблеми представниками різних політичних і наукових напрямків. У навчанні цей метод – використовується в основному для підвищення ефективності засвоєння теоретичних проблем шляхом розгляду їх в різних наукових аспектах, за участю фахівців різного профілю і напрямків діяльності [3].

Наступний метод «ділова гра». Він спочатку з'явився в практичній сфері управління. Зараз ділові ігри застосовуються в дослідницькій роботі, в процесі проєктних розробок, під час колективного вироблення рішень і у військовій справі. У закладах вищої освіти, у підготовці фахівців різного профілю, ділова гра найчастіше використовується для навчання управлінської діяльності. Метод ділової гри як метод навчання полягає у навчанні моделювання бізнес-ситуацій, яке має навчити здобувачів вищої освіти навчати майбутніх фахівців виконувати відповідні професійні функції на моделях, а не на реальних об'єктах [3].

Не менш ефективнішим методом в організації активної пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, який призводить до аналізу конкретних ситуацій, розвиває здатність до аналізу життєвих і виробничих завдань є «кейс-метод». Відтак, коли здобувач вищої освіти стикається з конкретною ситуацією, він має визначити: чи є в ній проблема, в чому ця проблема полягає, також визначити ставлення до ситуації.

Активна аудиторна діяльність передбачає організацію та розвиток діалогічного спілкування, провідного як до взаєморозуміння, взаємодії, загального вирішення спільних і важливих завдань кожним з учасників освітнього процесу. Справа в тому, що в процесі активного навчання, здобувачі вищої освіти не лише критично мислять, вирішують складні завдання на основі аналізу актуальних обставин та інформації, а й зважують альтернативні думки, приймають продумані рішення, беруть участь у обговореннях та спілкуються з іншими людьми. При використанні методів активного навчання найсильніше розвивається інтелектуальна активність, дух суперництва, що проявляється в суперництві, особливо коли люди колективно шукають істину.

З виникненням науково-технічного прогресу, збільшується обсяг інформації, обов'язкової для засвоєння. Інформація швидко старіє і потребує постійного оновлення. Звідси випливає, що навчання, яке орієнтоване головним чином на запам'ятовування і збереження матеріалу в пам'яті, вже тільки частково зможе задовольнити сучасні вимоги освіти. Значить, виступає проблема формування таких якостей мислення, які б дозволили здобувачу вищої освіти самостійно засвоювати постійний потік нової інформації. Розвиток таких здібностей, які, зберігшись і після завершення освіти, забезпечували людині можливість не відставати від прискореного науково-технічного прогресу. Потрібні нові методи і підходи в навчанні, які

могли навчити здобувачів вищої освіти вчитися, тобто самостійно знаходити і засвоювати потрібну інформацію. Роль викладача направляти і підводити підсумок виконаної роботи здобувача вищої освіти, вказувати на помилки в процесі виконання завдань. Зазначимо, що вибираючи метод навчання, викладач має врахувати час, відведений на вивчення актуальної теми, а також значимість даного матеріалу для подальшої професійної або освітньої діяльності здобувача вищої освіти.

Проблема активного навчання як провідний чинник досягнення цілей навчання, загального розвитку особистості, професійної її підготовки вимагає принципового осмислення найважливіших елементів навчання (змісту, форм, методів) і стверджує в думці, що стратегічним напрямом активізації навчання є не збільшення обсягу переданої інформації, не посилення і збільшення кількості контрольних заходів, а створення дидактичних і психологічних умов осмисленості навчання, включення до нього здобувача вищої освіти на рівні не тільки інтелектуальної, але особистісної та соціальної активності [10].

В науково-педагогічних дослідження визначається, що саме методи активного навчання спонукають здобувачів вищої освіти до активної розумової і практичної діяльності, формують бажання оволодіти навчальним матеріалом. Методи активного навчання спонукають здобувачів вищої освіти на самостійне оволодіння знаннями і вміннями у процесі активної розумової і практичної діяльності, тому викладач не повинен давати готові знання, для їх запам'ятовування і відтворення.

Зазначимо, що розвиток та поява методів активного навчання сьогодні пов'язано з тим, що перед закладами вищої освіти були висунуті нові вимоги, а саме надати здобувачам вищої освіти не лише знання, а й забезпечити формування та розвиток пізнавальних інтересів, творчого мислення, навичок,

умінь та навичок самостійної мисленнєвої роботи. Відтак, якщо раніше знання, отримані в закладах освіти допомагали фахівцям тривалий час, іноді протягом усього її професійного життя, то тепер, в епоху інформаційного буму, їх необхідно постійно оновлювати. Цього можна досягти в основному за рахунок самоосвіти, тому людина повинна вимагати пізнавальної активності та самостійності.

Пізнавальна діяльність свідчить про інтелектуальний та емоційний відгук на навчальний процес, бажання здобувача вчитися, виконувати індивідуальні та спільні завдання, інтерес до діяльності викладача та інших здобувачів. Здобувачі вищої освіти повинні бути здатними до самостійного мислення, вміти орієнтуватися у новій ситуації, знаходити власний підхід до вирішення проблеми, прагнути до розуміння засвоєної навчальної інформації, дотримуватись критичного підходу до чужих міркувань, мати незалежність власних суджень. Сьогодні, пізнавальна активність і пізнавальна самостійність – якості, що характеризують інтелектуальні здібності здобувачів вищої освіти до навчання. Як і інші здібності, вони проявляються і розвиваються саме в активній діяльності. Тому, найважливішим засобом активізації особистості майбутнього фахівця в навчанні виступають методи активного навчання [11].

Отже, як бачимо, активізація навчання здобувачів закладу вищої освіти може відбуватися, як за рахунок удосконалення форм та методів навчання, так і за рахунок удосконалення організації та управління освітнім процесом чи системою освіти.

1.2. Класифікація і характеристика методів активного навчання.

Методи активного навчання передбачають активність з боку, не тільки

викладача закладу освіти, але й з боку, здобувачів вищої освіти, які включаються в активізацію навчально-пізнавальної діяльності що спонукає їх до активної розумової та практичної діяльності і дає можливість оволодівати новим матеріалом.

Методи активного навчання передбачають використання здобувачами вищої освіти такої системи прийомів, яка здебільшого спрямована не на подання викладачем готових знань та їх відтворення, а на самостійне засвоєння знань у процесі активної пізнавальної діяльності.

Таким чином, методи активного навчання – це навчання діяльністю. Одним з методів активного навчання є діалогічне спілкування: викладач – студент, студент – студент. А під час діалогу розвиваються комунікативні здібності, здобувачі вищої освіти навчаються вмінню вирішувати проблеми колективно, а найголовніше, навчаються висловлювати свою думку, тобто розвивається мова здобувачів вищої освіти.

Під час методів активного навчання у здобувачів вищої освіти викликається особистісний інтерес до вирішення будь-яких пізнавальних завдань, можливість застосування здобувачами вищої освіти отриманих знань та залучення їх до самостійної пізнавальної діяльності.

Метою методів активного навчання є засвоєння знань, умінь, навичок та участь всіх психічних процесів (мова, пам'ять, уяву і т. д.).

Розглянемо класифікацію методів активного навчання для закладів вищої освіти запропоновану А. Смолкіним. Серед методів активного навчання він розрізняє імітаційні, тобто навчально-пізнавальна діяльність побудована на імітації професійної діяльності. Всі інші відносяться до неімітаційних [54].

Всі ці способи активізації пізнавальної діяльності здобувають на лекційних заняттях. Імітаційні методи діляться на ігрові та неігрові. До

ігрових відносяться – ділові ігри, ігрове проектування і т. п., а до неігрових – аналіз конкретних ситуацій, рішення ситуаційних завдань та інші.

До ігрових імітаційних методів також відносяться:

1) стажування – метод активного навчання конкретного типу, імітація, тобто виконання ролі (посади) – це сама дійсність;

2) імітаційний тренінг – відпрацювання певних спеціалізованих вмінь і навичок в роботі з різними технічними засобами і пристроями;

3) розігрування ролей (інсценізація) – спосіб аналізу конкретних ситуацій, в основі їх лежать проблеми взаємин у колективі, вдосконалення стилю і методів керівництва;

4) ігрове проектування – практичне заняття, суть його полягає в ігрових проєктах з використанням розробок інженерного, конструкторського, технологічного та інших видів проєктів, які максимально відтворюють реальність

5) дидактична гра – це модель (заміщення) реально існуючого об'єкта, процесу, явища що здійснюється з допомогою різних засобів.

6) модель навчання «Перевернутий клас» (Flipped Class) являє собою різновид змішаного навчання, головною особливістю якого є те, що завданням для самостійної роботи здобувачам вищої освіти є робота в онлайн-середовищі: перегляд навчальних відеоматеріалів або інформаційних ресурсів для опрацювання нового навчального матеріалу, або закріплення вже вивченого. Натомість у аудиторії здобувачі під керівництвом і за допомогою викладача виконують практичні завдання до тієї теми, яку засвоїли працюючи самостійно [10, с.105].

Методи активного навчання використовуються на різних етапах навчального процесу:

1-й етап – первинне оволодіння знаннями. Це може бути евристична бесіда, проблемна лекція, навчальна дискусія, і т. п.

2-й етап – контроль знань (закріплення), може бути колективна розумова діяльність, тестування, рефлексія і т. д.

3-й етап – формування професійних умінь, навичок, розвиток творчих здібностей, з використанням ігрових та неігрових методів, модельованого навчання [19, с. 50].

Метод формування професійних умінь, навичок, розвиток творчих здібностей розкриває особистісний потенціал здобувача вищої освіти. Кожен може продіагностувати свої можливості в спільній діяльності з іншими учасниками, а також і поодиноці. Під час підготовки і проведення ділової гри, кожен учасник має можливість для самоствердження та саморозвитку. Викладач має показати здобувачу вищої освіти його кращі якості, які могли б розкритися в ході спілкування, допомогти стати в грі тим, ким він хоче бути. В результаті підготовки ділової гри можна використовувати всі дидактичні методи: частково – пошуковий, проблемний виклад, пояснювально-ілюстративний, дослідницький, репродуктивний.

Дискусійні методи відомі є особливо популярними і виступають у вигляді диспуту як своєрідна форма пошуку істини. Елементами дискусії (спори, зіткнення позицій, навмисне загострення і навіть перебільшення протиріч в змістовному матеріалі, що обговорюється) можуть бути використані майже в будь-яких організаційних формах навчання, включаючи лекції. У лекціях-дискусіях зазвичай виступають два викладачі, які захищають принципово різні точки зору на проблему, або один викладач, що володіє артистичним даром перетворення (у цьому випадку іноді використовуються маски, прийоми зміни голосу тощо). Але частіше дискутують не викладачі, а викладачі та здобувачі вищої освіти чи здобувачі

один з одним. В останньому випадку бажано, щоб учасники дискусії представляли певні групи, що приводять у дію соціально-психологічні механізми формування ціннісно-орієнтаційної єдності, колективної ідентифікації та інші, що посилюють або навіть породжують нові мотиви діяльності [6].

Предметом дискусії можуть бути міжособистісні відносини самих учасників групи, змістовні проблеми, моральні вчинки. Таким чином, дискусії виступають методом не лише навчання, а й виховання.

Активне навчання являє собою таку організацію та ведення навчального процесу, яка спрямована на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно – управлінських засобів [3].

Зазначимо, вибираючи метод навчання, викладач враховує час, відведений на вивчення теми, а також важливість навчального матеріалу для іншої професійної або освітньої діяльності здобувача вищої освіти. Але необхідно пам'ятати, що навчання – це не тільки засвоєння знань і умінь, а й розвиток, навчання здобувачів вищої освіти. Вирішенню даних завдань сприяє активне навчання, яке знаменує собою перехід від переважно регламентуючих, алгоритмізованих, програмованих форм і методів організації дидактичного процесу до розвиваючих, проблемних, дослідницьких, пошукових, що забезпечує народження пізнавальних мотивів та інтересів, умов для творчості в навчанні [10, с. 8].

Технологія активного навчання це використання методів активного навчання (моделювання професійних ситуацій, метод проєктів, проведення «круглих столів», рольові та ділові ігри, тощо). Всі вони мають бути орієнтовані на особистість здобувача вищої освіти, на отримання ним якісних

знань, на його активну участь у саморозвитку, на бажання отримати професійні уміння та творче рішення конкретних проблем.

Метод проєктів є одним із активних методів навчання. На основі метода проєктів, в здобувачів вищої освіти, відбувається розвиток пізнавальних, творчих навичок, формується критичне мислення, уміння конструювати свої знання самостійно, орієнтуватися в інформаційному просторі. Коли мова йде про метод проєктів, потрібно мати на увазі спосіб досягнення дидактичної мети розробляючи детально проблему, яка повинна завершитися реальним, практичним результатом та оформлена відповідним чином.

Ідея методу проєктів заснована на співробітництві та взаємодії здобувачів вищої освіти під час навчального процесу. Цей метод створює умови для розвитку різних необхідних якостей у здобувачів вищої освіти, як автономної, так і соціально-активної особистості. Кожен учасник здатний взаємодіяти в навчальній групі. Він приймає на себе відповідальність за навчальну групу і за себе особисто. Це створює умови для соціалізації особистості, розвиває її професійну та ділову активність. Саме такі якості необхідні здобувачам вищої освіти, щоб стати кваліфікованими фахівцями. Ті соціальні ролі, які приймають і виконують здобувачі вищої освіти в ході роботи над проєктами (організатора, лідера, виконавця та ін.), привчають і готують їх до виконання та вирішення складних проблемних професійних завдань у ситуаціях реальної взаємодії.

Метод моделювання конкретних ситуацій є надзвичайним мотивуючим фактором, який дозволяє обговорювати проблеми, для вибору майбутньої спеціальності. Отож, даний метод підтверджує реалізацію наступних цілей:

1) застосування здобувачами вищої освіти на заняттях отриманих знань та вмінь (при цьому мовленнєві уміння студентів спів залежать від

теоретичних знань зі спеціальних дисциплін та консолідуються в цілісну систему знань, умінь і навичок);

2) розвиток професійних та особистих якостей (здатність спілкуватися, слухати опонента, аргументовано і коректно висловлювати свою точку зору, володіти емоціями в ході обговорення, вміти організувати і провести збори і т. п.);

3) формування умінь в професійній діяльності для майбутніх фахівців, які здатні адекватно приймати рішення в будь-яких ситуаціях їхньої професійної діяльності.

Ділові бесіди і рольові ігри – відносять до методів активного навчання, тому що це метод імітації прийняття рішень у різних виробничих управлінських ситуаціях, а діяльність здобувача вищої освіти носить творчий, продуктивний, пошуковий характер. Методи ділових бесід і рольових ігор сприяють активізації навчального процесу, стимулюють пізнавальні інтереси, підвищують мотивацію.

Використання під час занять ігрових моментів, призводить до зняття напруги у відносинах, Це також позитив для створенню емоційного клімату, доброзичливого характеру спілкування і атмосфери взаємодії. Очікуваним моментом рольових ігор є те, що під час створення проєкту вони навчаються самі, обґрунтовують його і захищають, також відстоюють свою точку зору, розуміючи і приймаючи думки інших.

Коли здобувачі вищої освіти працюють над завданнями у формі ділової гри, вони можуть застосувати накопичені знання та навички. Перевіряючи свої навички, вони навчаються аналізувати ситуацію, робити узагальнення та висновки. Завдання гри – досягти мети та закріпити знання для середовища професійної діяльності, близької до реальних умов.

Теперішні здобувачі вищої освіти часто зустрічаються з новою формою

ігор. Для вирішення проблеми, з якою зіткнулися фірми або установи – здобувачі пропонують свої конструктивні методи і способи виходу з ситуації. Ототожнюючи себе з співробітниками компанії та діючи від її обличчя пропонують вихід із скрутної ситуації. Провівши мозковий штурм і колективний вибір способу вирішення проблеми, здобувачів вищої освіти ознайомлюють з шляхами вирішення даної проблеми, яка мала реальне місце.

Такий метод навчання сприяє підвищенню у здобувачів вищої освіти мотивації до навчання. Вони усвідомлюють, що вміння обговорювати реальні події, та аналізувати проблеми, які поєднанні з майбутньою спеціальністю, сприяє вірі у власні сили, а це суттєвий стимул до навчання. Ігрові моменти на заняттях дозволяють зняти напругу, створити позитивний емоційний клімат для спілкування і атмосфери взаємодії. Працюючи в команді здобувачі вищої освіти навчаються співробітництву, створюють різні ситуації, здобувають навички ведення дискусії: логічно і конструктивно висловлюють власну думку, навчаються слухати співрозмовника, толерантно реагують на повідомлення з його сторони, аргументовано відстоюють свою точку зору, обачливо наводять контраргументи, роблять висновки, а головне творчо підходять до вирішення завдання.

«Круглий стіл» – це одна з організаційних форм, з погляду психології та педагогіки, найбільш сприятлива для пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Вона дозволяє закріпити отримані раніше знання, доповнити необхідною інформацією, отримати вміння вирішувати проблеми, посилити свої позиції, вчитися культурі ведення дискусії. «Круглий стіл» поєднує тематичну дискусію з груповою консультацією. Активно обмінюючись знаннями, здобувачі вищої освіти навчаються професійно викладати думки, обґрунтовувати свої міркування, пропонувати свої рішення і відстоювати

свої переконання.

Важлива умова при організації «круглого столу»: потрібно, щоб він був дійсно круглим, тобто процес комунікації, спілкування, відбувався «очі в очі». Розташування учасників обличчям один до одного приводить до зростання активності, збільшенню числа висловлювань, можливості особистого включення кожного студента в обговорення, підвищує мотивацію, включає невербальні засоби спілкування, такі як міміка, жести, емоційні прояви [2].

Таким чином, активні методи навчання дозволяють:

- 1) розвивати мислення здобувачів вищої освіти;
- 2) залучати їх до вирішення проблем, які базуються на реальних виробничих ситуаціях;
- 3) розширити та поглибити свої професійні знання, розвивати практичні навички та вміння;
- 4) сприяти активізації навчального процесу;
- 5) підштовхують здобувачів вищої освіти до творчої участі в процесі навчання;
- 6) забезпечують розвиток і саморозвиток особистості здобувача вищої освіти, використовуючи індивідуальні особливості і здібності;
- 7) рефлексія допомагає здобувачам вищої освіти розвивати вміння, та знаходити свій індивідуальний стиль професійної діяльності, дозволяє досягти адекватної професійно-особистісної самооцінки, прогнозувати й аналізувати результати своєї діяльності, підвищує рівень самоорганізації.

Варто підкреслити, що під час заняття з використання методів активного навчання від викладача потрібно набагато більше активності і творчості, ніж тоді, коли воно проходить пасивно, у формі переказу вчитаних в книгах або давно відомих істин [21].

Методи активного навчання матимуть найбільший вплив як на навчання, а й у виховання, коли викладач впливатиме на обговорення як з науково аргументованої погляду, а й висловлювання свого ставлення. Особистісний підхід до проблеми, його світогляд та моральна позиція.

Форми участі викладача в дискусіях здобувачів вищої освіти можуть бути різними, але жодним чином не диктують їхню думку. Найкраще це робити, прораховуючи хід обговорення, ставлячи проблемні питання, які потребують продуктивного мислення, творчого пошуку істини. Можливо, як показує практика, коли викладач висловлює свою думку, лише виключивши висновки з висловлювань здобувачів вищої освіти і обґрунтовано спростувавши помилкові судження. Звичайно, його позиція може співпадати з поглядами учнів, що виникли внаслідок наведених питань викладача.

Зауважимо, що саме такими прийомами можна не просто і не тільки направляти змістовну, інтелектуально-пізнавальну сторону обговорення теоретичних питань, а й конструювати спільну продуктивну діяльність, тим самим впливаючи на особистісну позицію здобувачів вищої освіти, перетворюючи їх навчальну діяльність в навчально-виховну [1].

Висновки до 1 розділу

Вивчаючи науково-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що термін «активне навчання» використовувався у широкому сенсі без узгодженого визначення чи конкретних принципів, якими керується практика. Активне навчання передбачає організацію та ведення освітнього процесу, що спрямовані на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності здобувачів за допомогою широкого, комплексного, використання педагогічних і організаційно-управлінських засобів. Взагалі кажучи, це може

стосуватися «будь-якого методу в освіті, який залучає здобувачів вищої освіти до активності в процесі навчання». На практиці викладачі закладів освіти, які застосовують стратегії активного навчання, пізнавально та осмислено залучають своїх здобувачів вищої освіти до матеріалу та розробляють стратегії як індивідуального, так і спільного навчання. В свою чергу, здобувачі вищої освіти переважно займаються питаннями, роздумами, обговоренням сенсу, тематичними дослідженнями та проблемно-орієнтованим навчанням, а також іншими відкритими процесно-орієнтованими моделями навчання. Вважаємо, що методи активного навчання спрямовані на залучення здобувачів закладів вищої освіти до самостійної пізнавальної діяльності, викликають особистісний інтерес до вирішення будь-яких пізнавальних завдань, які дають можливість застосування ними отриманих знань.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Стан використання активних методів в освітньому процесі закладу вищої освіти

Прогресивному сучасному навчально-виховному процесу притаманні домінування вербальних способів вивчення та виховання, недооцінка значення спілкування здобувачів вищої освіти для вирішення провідних завдань та завдань на заняттях, відсутність цікавих для здобувачів вищої освіти форм та методів організації навчальної діяльності. Тому важливу прогресивну систему освіти вважається використання нових форм і методів вивчення і виховання, які забезпечують становлення особистості кожного здобувачів вищої освіти. Висновку рішення цієї проблеми сприяє використання інтенсивних методів вивчення. Саме вони ефективніше, ніж інші педагогічні методи, сприяють інтелектуальному, соціальному й духовному розвитку здобувача вищої освіти, готовність жити й працювати в гуманному, демократичному суспільстві.

Методи активного навчання зорієнтовані на:

- 1) створення умов для осмислення й вирішення проблем, пов'язаних із захистом своїх прав і прав товариша; усвідомлення обов'язку і відповідальності перед оточенням, плекання навичок культури і соціальної етики, що включають у себе дотримання моральних принципів та норм у суспільстві, пріоритет загальнолюдських цінностей;
- 2) соціалізацію особистості й формування в процесі виховання та освіти, навичок активної моральної дії;
- 3) розвиток особистості, яка здатна критично оцінювати події, що

відбуваються в суспільстві [14].

Методи активного навчання на лекціях сприяють дієвому розвитку у будь-якої особистості можливостей, розвитку закономірного мислення, системи загальнолюдських цінностей і загально визнаних норм поведінки, як на заняттях, так наприклад і в житті; розвитку можливості дорожити; пізнання та вміння скористатися ними; розуміння власної відповідальності та вміння зливатися з іншими членами колективу для укладання спільної праці, становлення можливості приймати та почитати значення іншої людини, складання здібностей спілкування та співпраці з іншими членами групи, взаєморозуміння та взаємоповага всякого індивіда, освіта толерантності, жалість, доброзичливості та піклування, відчуття солідарності та рівності, формуванню вміння створювати вакантний та самостійний вибір, що ґрунтується на особистих судженнях та аналізі реальності, усвідомленні загально визнаних мірок та часів поведінки. Та аналізу дійсності, розуміння норм і прав поведінки.

В умовах активного навчання на заняттях у його учасників гарантовано розвиток інтелектуальних навичок, таких як аналіз, порівняння, виділення головного, а також критичне мислення та вміння приймати відповідальні рішення.

У результаті організації освітньої діяльності із застосуванням методів активного навчання в здобувачів вищої освіти на лекціях розвиваються й ускладнюються психічні процеси – сприйняття. Пам'ять, увага, уява тощо, виявляються такі розумові операції як аналіз і синтез, абстракція й узагальнення, формуються воля й характер тощо. При використанні різноманітних видів творчої діяльності на заняттях в здобувачів вищої освіти розвиваються здібності та проявляється інтерес до предмета. Здобувачам вищої освіти доступна велика кількість різних видів робіт, що входять до

змісту знань, де використовуються методи активного навчання, живлять розум, розвивають увагу, спостережливість, розширюють кругозір, вводять важливі елементи професійної діяльності, впливають на формування стійких пізнавальних інтересів, а надалі і вибір занять, що пов'язані з наукою.

У процесі активного навчання здобувач вищої освіти, аналізуючи творче завдання, визначає операції, необхідних для виконання, послідовність дій, порівнює і визначає загальні та різні методи реалізації подібних завдань, узагальнює методи його виконання. За підсумками таких розумових дій розвивається інтелектуальна сфера особистості. Крім того, у процесі виконання освітньої діяльності здобувачам вищої освіти доводиться проводити певні розрахунки. Вони навчаються використовувати знання з інших предметів (тобто встановлюються міждисциплінарні зв'язки); мова здобувачів вищої освіти збагачується новими словами, які, своєю чергою, позитивно впливають на розумовий розвиток людини.

Методи активного навчання суттєво впливає на свідомість і почуття особистості з метою виховання компетентного й відповідального учня який є вільною і водночас законослухняною, високоморальною, соціально та політично активною особистістю, повноправним членом шкільного колективу; на формування в студентів громадських поглядів, почуттів та переконань, належної поведінки, єдності слова і діла [12].

Методи активного навчання на лекціях зорієнтовані на:

1) розвиток належності мислення здобувачів вищої освіти, певної самостійності думок; спонукають здобувачів вищої освіти до висловлювання своєї думки, стимулюють вироблення творчого ставлення до будь-яких висновків, правил тощо. Деякі з активних вправ (наприклад, «Робота в парах», «Робота в групах», «Карусель», «Пошук інформації» та інші) спрямовані на самостійне осмислення матеріалу, допомагають задуматися

(«Чи справді це так?»), дослідити факти, проаналізувати алгоритм рішень, розуміти їхню сутність, перевірити себе та свого товариша, знайти помилку;

2) розвиток опору нав'язанню думок, зразків поведінки, вимог інших; спонукають здобувачів вищої освіти до відстоювання власної думки, створюють ситуацію дискусії, зіткнення думок. Заснування вправ «Аналіз ситуації», «Вирішення проблем», навчають здобувачів вищої освіти протистояти тиску більшості, відстоювати свою думку. Виявити помилку в судженнях, відповідях, вказати на неї і довести, це спонукає завдання, де викладач припускається помилки. Коли завдання є певна проблемна ситуація, їх вирішення за умов методів активного навчання – активно стимулює діяльність мислення, спрямовану подолання протиріч, непорозумінь. Через зіткнення поглядів здобувачі вищої освіти осягають сутність, причини дій, вчинків;

3) вироблення критичного ставлення до себе, вміння бачити свої помилки і адекватно ставитися до них; сприяють розвитку таких умінь, як бачити позитивне і негативне не тільки у діях товаришів, а й у власних; порівнювати себе з іншими та ретельно оцінювати себе. Ці вправи сприяють самопізнанню особистості та на цій основі взаєморозумінню викладачів та здобувачів вищої освіти. І ще розумінню вимог та здобувачами вищої освіти критичних зауважень викладача. А розуміння власних дій необхідне для формування дисциплінованої поведінки. Завдяки правильному, адекватному усвідомленню як позитивного, а й негативного у своїй поведінці, діях, навчанні виникає критичне ставлення до себе, що необхідно передусім сприйняття вимог інших;

4) розвиток пошукової спрямованості мислення, прагнення знаходження кращих варіантів вирішення навчальних завдань: передбачають вправи, які ставлять здобувачів вищої освіти у реальну пошукову ситуацію.

Іноді вони пропонують нестандартні виходи із ситуацій, які ми, дорослі, часто відкидаємо як нереальні, неможливі. Такий категорійний підхід до ідей дитини, гальмує в нього бажання ділитися власними ідеями, підриває віру у свої можливості. У процесі активних вправ «Мозковий штурм», «Коло ідей», «Вирішення проблем», «Незакінчені пропозиції» приймаються всі думки як реальні, і вигадані. Вправа «Пошук інформації» вчить здобувачів вищої освіти самостійно працювати з додатковою літературою, що дозволяє знайти факт, який може заперечувати те, що раніше приймалося як незаперечне. Отже, це дає змогу розвитку розумового скепсису щодо існуючих правил, висновків, думок;

5) активні вправи спрямовані на розвиток вміння знаходити спільні рішення з одногрупниками; підвищення інтересу здобувачів вищої освіти до вивченого матеріалу.

«Рольові ігри» сприяють не тільки розвитку вміння викладати свої думки, а й з повагою ставитися до думок і пропозицій інших. Атмосфера доброзичливості, заохочення під час обговорень, підтримка сором'язливих здобувачів вищої освіти під час активних вправ зумовлює розумову та емоційну розкомплектованість здобувачів вищої освіти, знижує страх перед можливими помилками, сприяє розвитку вміння аргументувати.

Суть активного навчання на лекціях полягає ще й у тому, що навчальний процес відбувається за постійної, активної взаємодії всіх здобувачів вищої освіти в колективі. Це навчання, взаємонавчання (колективне, груповальне, навчання у співпраці), де здобувач вищої освіти та викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять рефлектують з приводу тощо, вони знають, вміють та здійснюють.

Організація активного навчання передбачає моделювання життєвих

ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню математичних навичок та умінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дозволяє викладачу стати справжнім лідером колективу, але слід наголосити, що в процесі активного навчання викладачу слід враховувати вікові особливості здобувачів вищої освіти.

Активна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу з інших, і однієї думки з іншого. У ході активного навчання здобувачі вищої освіти навчаються бути демократичними, відкрито спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, самостійно приймати рішення.

Слід зупинитися на позитивних сторонах такого навчання, як одного з провідних у системі активного навчання, де кожен має допомагати, отримувати допомогу від іншого. Кожен бере участь в активній творчості, тобто кожна група виконує частину спільного завдання, що доцільно щодо великого за обсягом матеріалу. Більше обдаровані здобувачі вищої освіти допомагають менш обдарованим. Активне вчення позитивно впливає на всіх здобувачів вищої освіти – слабких, середніх і сильних. Слабкі можуть скористатися підтримкою групи та досягти успіху в оволодінні навчальними програмами. Середні також бачать значно вищі горизонти своїх досягнень і мають чуттєві переживання від своєї поступки. Найсильніші вчаться працювати разом з іншими, чого вони не робили раніше, коли були впевнені у своїй талановитості лише для себе, а не для інших. Вони знаходять у кооперативній праці велике задоволення допомоги іншим, виконуючи педагогічну функцію навчати менш підготовлених.

Активне навчання покликане розвивати толерантну поведінку серед здобувачів вищої освіти. Таке вчення знищує недовіру. Здобувачі вищої

освіти відчувають у конкретних проявах колективізму свою особисту участь та персональну значущість; усі відчувають комфорт від потреби спілкування з іншими. Усі відчувають свою значущість та ексклюзивну вартість. Нерідко зменшується самотність, підвищується мотивація, покращуються особисті досягнення.

Ситуації активного учіння дають здобувачу вищої освіти можливість співпрацювати в різних групах. Кожен здобувач вищої освіти своєрідно переживає когнітивну ситуацію, а разом із тим психологічну і соціальну, постійно перебуваючи в стані зміни між особистісних зв'язків, досвіду пізнання й оцінок, дій і сподівань. Серед методів активного навчання можна виділити такі активні вправи: «Карусель», «Синтез думок», «Діалог», «Спільний проєкт», «Пошук інформації», «Коло ідей» [18].

На нашу думку, за умови активного навчання здобувач вищої освіти може вчитися робити усвідомлений вибір серед широкого спектру альтернатив та брати на себе відповідальність приймати самостійні рішення щодо вирішення завдань та вправ. Важливо, що кожен може це робити свідомо та компетентно.

У результаті застосування методів активного навчання створюються сприятливі можливості й для духовного розвитку особистості, а також ефективному процесу соціалізації.

Слід зазначити, що активне навчання дозволяє різко збільшити процес засвоєння матеріалу, оскільки впливає як на свідомість здобувача вищої освіти, а й у його почуття, свободу (дії, практику). Навчання інших застосування отриманих знань відразу ж – 90 % засвоєння.

Процес навчання на лекціях – це автоматичне викладення навчального матеріалу у голову здобувача вищої освіти. Він потребує напруженої розумової роботи здобувача вищої освіти, його власної активності участі у

цьому процесі. Пояснення та демонстрація, самі собою, ніколи не дадуть справжніх, стійких знань. Цього можна досягти лише за допомогою активного навчання на лекціях та заняттях. Майстерність викладача допомагає здобувачам вищої освіти досягти найкращих результатів тими засобами, які є оптимальними в кожній окремій ситуації. Викладач не має права ігнорувати колективну ігрову діяльність здобувачів вищої освіти, тому що це може призвести до недовіри як між здобувачами вищої освіти, так і між здобувачами вищої освіти та викладачем. Спільна діяльність в організації та проведенні ігор сприяє об'єднанню колективу та формуванню спільних цілей. Ігрові методи активного навчання (ситуативне моделювання), які інтересом, емоційністю позбавляють дитину почуття суспільного відчуження, сприяють соціальному розвитку дитини. Таким чином, здобувачі вищої освіти навчаються працювати у команді.

Щоб здобувач вищої освіти добре навчався, він має бути постійно залучений до процесу учіння, зокрема шляхом спілкування з викладачем. Лекції, організовані з використанням методів активного навчання, сприяють розвитку мислення здобувачів вищої освіти, вміння вислухати товариша і зробити свої висновки, вчитися звичці думки іншого та вміти аргументувати свою думку. Тому багато викладачів на своїх лекціях активно застосовують групову навчальну діяльність – модель організації навчання у малих групах, об'єднаних загальною навчальною метою. Найчастіше парну та групову роботу проводять на етапі застосування набутих знань. Тому групу ділять на підгрупи з різними навчальними можливостями, і кожна з цих груп потребує особливого, індивідуального підходу. Найважче працювати зі слабкими здобувачами вищої освіти, вони вимагають дуже багато уваги на занятті, і ось виникає питання, як організувати роботу з цими здобувачами вищої освіти. Щоб не залишати поза увагою інші групи. Малі групи

використовують лише у випадках, коли завдання вимагає спільної, а чи не індивідуальної роботи.

Особливість виконання вправ з використанням методів активного навчання полягає в тому, що будь-яка вправа або завдання складається з трьох елементів:

1) інструкція; 2) дія; 3) рефлексія (осмислення), тобто спочатку йде пояснення, як роботи, далі здобувачі вищої освіти виконують завдання, а в процесі рефлексії пояснюють, чому саме такий варіант або спосіб, дію обрали.

В кожній групі розподілені ролі, які вони повинні виконувати під час групової роботи. Зокрема, спікер, головуєчий (керівник групи):

1) зачитує завдання групі; 2) організує порядок виконання; 3) пропонує учасникам групи висловитися по черзі; 4) заохочує групу до роботи; 5) визначає доповідача.

Секретар: 1) веде коротко й розбірливо записи результатів роботи групи; 2) як член групи, повинен бути готовий висловити думки групи при підбитті підсумків чи допомогти доповідачу.

Посередник: 1) стежить за часом; 2) заохочує групу до роботи.

Доповідач: 1) чітко висловлює думку групи; 2) доповідає про результати роботи групи.

Важливим моментом активної групової роботи є опрацювання змісту і подання групами результатів колективної діяльності. Залежно від змісту та мети навчання, можливі різні варіанти організації роботи групи. Зокрема, метод активного навчання, такий як «Пошук інформації», використовують для того, щоб оживити сухий, іноді нецікавий матеріал. Для груп розроблено запитання, відповіді на які можна знайти в різних джерелах інформації – це роздатковий матеріал, підручник, довідкові видання.

Здобувачі вищої освіти об'єднуються в групи, кожен отримує запитання по темі лекції. Визначається час на пошук та аналіз інформації. Наприкінці лекції заслуховуються повідомлення від кожної групи, які потім повторюються і розширюються всією аудиторією. До цієї групи необхідно помістити методи активного навчання, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всієї групи, обговорення проблеми в загальному колі, привертання уваги здобувачів вищої освіти до складних або проблемних питань у навчальному матеріалі, мотивація пізнавальної діяльності, актуалізація опорних знань, тому різновидом на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Разом з технологією «Мікрофон» використовують прийом «Незакінчені речення», формується незакінчене речення із правила і пропонується здобувачам вищої освіти висловлюючись, закінчити його.

Розвитку пошукової спрямованості мислення, прагненню до знаходження кращих варіантів розв'язку завдань дуже доцільно використовувати відомий активний метод колективного обговорення «Мозковий штурм». Цей метод спонукає здобувачів вищої освіти проявляти уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки. Мета «Мозкового штурму» в тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх здобувачів вищої освіти протягом обмеженого періоду часу.

В закладах вищої освіти на лекціях важливо використовувати метод активного навчання «Ажурна пилка» для створення на занятті ситуації, яка дає змогу здобувачам вищої освіти працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Цей метод ефективний і може замінити лекції у тих випадках, коли початкова інформація повинна бути донесена до здобувачів вищої освіти перед проведенням основного заняття або доповнює таке заняття. Заохочує здобувачів вищої освіти

допомагати один одному вчитися навчаючи.

Таким чином, використання методів активного навчання на лекціях дає можливість збагачувати світоглядну і моральну основу суджень як окремої особливості, так і громадської думки студентського колективу. За допомогою подібних методів активного навчання можна глибше осмислювати актуальні явища громадського, культурного, міжнародного життя, навчитися поважати власну думку, зрозуміти, що не завжди те, що висловлює більшість, є істиною.

І в цілому, методи активного навчання є однією з найбільш гнучких форм включення кожного здобувача вищої освіти в роботу, забезпечує перехід від простих до складних завдань, вчить використовувати не готові знання, а здобувати їх із власного досвіду, що веде до розвитку мислення – творчого і діалектичного. Методи активного навчання в організації навчання, роблять навчально-виховний процес різноманітним, цікавим і ефективним, а найбільш корисним у такому навчанні є те, що математика починає подобатися. Оцінка ефективності застосування методів активного навчання, виражена в численних значеннях, утруднена через необхідність аналізу більшої кількості взаємопов'язаних і змінних причин. В наш час ефективність і доцільність застосування методів активного може проводитися за спрощеними методиками: серед професорсько – викладацького складу – методом експертної оцінки, серед студентів – анкетуванням.

2.2. Організація і проведення дослідження

Проведення дослідження, ми почали з опитування викладачів. Під час

опитування важливим було визначити: як респонденти організують використання методів активного навчання, як реалізовані переваги використання методів активного навчання, які інструменти використовують викладачі, наскільки ефективно та гнучке; скільки часу використовують респонденти на підготовку до здійснення навчально-виховної діяльності, та скільки часу – на підвищення власної кваліфікації; чи мають вони можливість поділитись власним досвідом з колегами; скільки здобувачів вищої освіти бере участь у заходах з використанням методів активного навчання.

Розпочати свою роботу, ми вирішили з опитування викладачів. Респондентам було запропоноване питання: «Що таке активне навчання?». Нами, було отримано наступні відповіді, які було відображено в рис. 2. 1 (див. рис. 2. 1.).

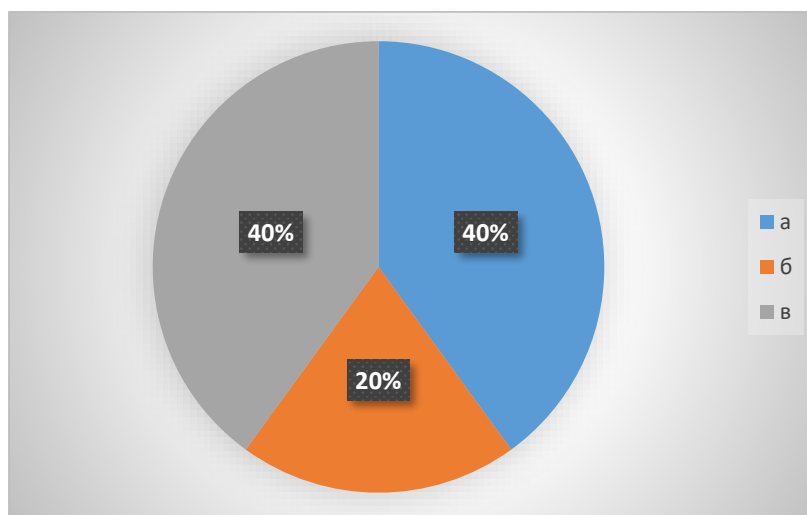

Рис. 2.1. Результати відповідей на питання «Що таке активне навчання?»

Таким чином, відзначаємо: 40% респондентів на поставлене питання дали відповідь, що це є один з наймогутніших напрямів сучасних

педагогічних розвідок, в свою чергу ще 20% респондентів відповіли, що це саме ті методи, які спонукають здобувачів вищої освіти до активної розумової і практичної діяльності в процесі оволодіння навчальним матеріалом і лише 40% респондентів вважають, що використання такої системи методів, яка направлена головним чином не на виклад викладачем готових знань, їх запам'ятовування і відтворення, а на самостійне оволодіння знаннями, що навчаються, і уміннями в процесі активної пізнавальної і практичної діяльності є допустимими.

Серед іншого, респондентам було поставлене питання: «Для чого в професійне навчання були введені методи активного навчання?». Було отримано наступні відповіді, які ми відобразили в рис. 2. 2 (див. рис. 2.2.)

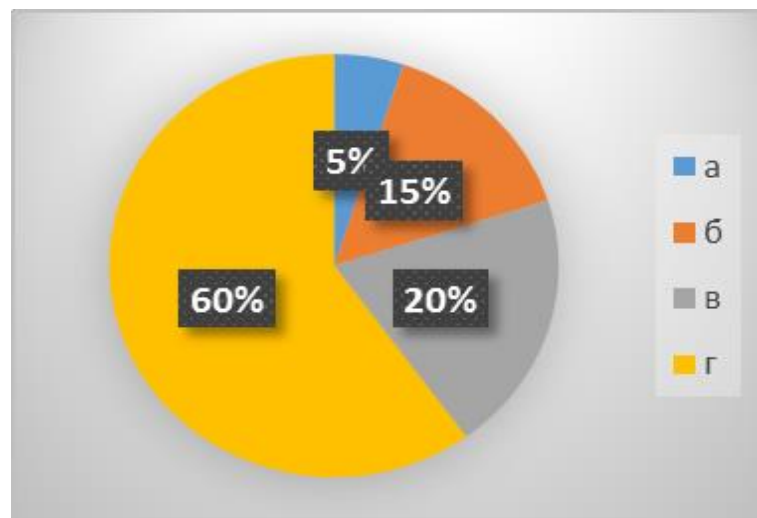

Рис. 2.2. Результати відповідей на питання «Для чого в професійне навчання були введені методи активного навчання?»

Отримавши відповіді респондентів, ми побачили: 5 % респондентів вважають, що для активізації пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти використовуються традиційні методи навчання, але із застосуванням таких прийомів, як постановка питань при викладі основного матеріалу, включення

в нього окремих практичних вправ, ситуаційних завдань, звернення до наочних і технічних засобів навчання, спонукання до ведення записів, створенню опорних конспектів; 15 % відзначають – особливості методів активного навчання полягають в тому, що в їх основі закладено спонукання до практичної та розумової діяльності, без якої немає динаміки в оволодінні знаннями; 20 % респондента важко оцінити ефективність, 60% вважають, що важливий не метод, а якість його використання

Серед відповідей були й такі:

в) важко оцінити ефективність;

г) важливий не метод, а якість його використання: стислість, зрозумілість, логічна послідовність.

Наступним етапом, Викладачам закладу вищої освіти було запропоновано дати відповіді на опитувальник «Які методи сприяють кращому засвоюванню знань» (див. Додаток А). Одним із поставлених питань було, що використовує їх навчальний заклад для забезпечення активного навчання в умовах карантину. Їм було запропоновано обрати одну або декілька варіантів відповідей. В результаті визначено, що найбільше респонденти пропонують та використовують такі методи для організації активного навчання: проблемні лекції, мозковий штурм, круглий стіл, ділова гра, тренінг. Відповідно всі інші респонденти обирають проблемні семінари, тематичні дискусії, педагогічні ігрові вправи, імітаційні вправи, навчальні ігри

Загалом, відповіді засвідчили про обізнаність викладачів щодо різноманіття методів активного навчання, однак, те, що більшість респондентів обрали лише один, або два варіанти вказаних методів свідчить про необхідність знайомити їх з методами, які забезпечують різні освітні потреби та виконують різні задачі.

Висновки до 2 розділу

Останнє десятиліття українська система освіти привертає велику увагу до необхідності використання методів активного навчання у всі процеси навчання: проголошуються відповідні стратегії, проводяться наукові дослідження, відбувається реформування шкіл та інших закладів освіти, педагоги знайомляться з новими методами активного навчання тощо.

Однак, на практиці реальна проблема створення умов та здійснення активного навчання виникла як в Україні, так і у всьому світі лише в останній період, коли було запроваджено карантинні заходи у зв'язку з поширенням COVID-19.

Після проголошення урядом і відповідними урядовими установами обов'язкового дистанційного режиму навчання перед педагогами постали реальні виклики з запровадження цих методів навчання, які потребують нагального розгляду та вирішення. Тому й виникла потреба проведення даного опитування з питань потреб педагогів щодо підвищення фахового рівня з використання методів активного навчання в умовах карантину. Респонденти – переважно, викладачі закладу вищої освіти. Опитування має відбуватися онлайн, тому слід врахувати, що респонденти вже обізнані з цифровими технологіями та можуть відповідати на запитання анкети, враховуючи існуючий власний досвід. Поза межами опитування залишаються ті педагоги, які: не мають доступу до ширококутного Інтернету, не забезпечені цифровими засобами спілкування, не вміють використовувати засоби та які з різних причин не зможуть, або не бажають надати свої відповіді.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА АНАЛІЗ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Аналіз одержаних результатів дослідження

Процес емпіричного дослідження нами було організовано як його поетапний розвиток. Викладачі закладу вищої освіти взяли на себе дуже важке завдання: формувати і реалізовувати освіту підвищеного рівня, зберігаючи при цьому індивідуальний підхід. Емпіричні дослідження пов'язані з індивідуальним розвитком кожного здобувача вищої освіти.

На початок дослідження ми провели констатуючий етап емпіричного дослідження, у якому поставили собі завдання перевірити ефективність використання методів активного навчання практично.

Для початку, ми вирішили перевірити рівень лінгвістичних здібностей здобувачів вищої освіти. Для цього дослідження найбільш підходила методика «Вербальний тест» Айзенка, у якому п'ять різних типів завдань. Спостерігаючи за здобувачами вищої освіти, ми помітили, що ті, хто вперше виконував таку роботу, то їм було важко відчувати її ритм. Багато хто швидко впорався із завданням переставлення та відновлення букв певних слів. Ми пояснили здобувачам вищої освіти, що «Вербальний тест» розвиває їхні мовленнєві навички і вони зможуть вільно спілкуватися зі своїми викладачами та іншими здобувачами вищої освіти. Вже на другому занятті запитань від здобувачів вищої освіти було набагато менше і вони працювали зосереджено.

На наступному етапі, ми вирішили у лекцію додати діалог. Викладач розпочинав лекцію традиційно. За 30 хвилин до кінця заняття, він почав ставити навідні питання, які стосувалися наступної лекції. При цьому

дозволивши здобувачам вищої освіти, користуватися телефонами (щоб вони змогли знайти відповіді на запитання). Це дозволило учасникам самостійно розкрити декілька питань.

Друга лекція, була лекція – провокація. Викладач запланував декілька помилок. Після оголошення теми лекції, викладач повідомив, що у ній буде зроблено певна кількість помилок різного типу. Помилки стосувалися тих питань, на які здобувачі вищої освіти шукали відповіді на попередній лекції. Наприкінці була проведена діагностика слухачів та розбір зроблених помилок. Спостерігаючи за здобувачами вищої освіти, під час цієї лекції. Ми помітили, що у них була дуже зосереджена і загострена увага на навчальному матеріалі, підвищився інтерес до навчального матеріалу. Ситуація пошуку помилки створила дидактичні умови, які змусили здобувачів вищої освіти до активності: треба було не просто сприймати інформацію, щоб запам'ятати, а сприймати, щоб проаналізувати і оцінити. Велику роль зіграв і особистісний момент: цікаво було знайти у викладача помилку та водночас перевірити себе. Все це створювало азарт, який активізував психічну діяльність здобувачів вищої освіти.

Далі нами було запропоновано провести лекцію-прес-конференцію. Здобувачам вищої освіти із заздалегідь була поставлена проблема з системою доповідей, тривалістю 5 – 10 хвилин. Вони підготували доповіді, які були логічно закінченим текстом. Сукупність представлених текстів дозволило всебічно висвітлити проблему. Наприкінці лекції викладач підбив підсумки самостійної роботи та виступів здобувачів вищої освіти. Доповнивши і уточнивши запропоновану інформацію, та сформулював основні висновки.

Дана форма лекційних занять дозволила активізувати самостійну роботу здобувачів вищої освіти. Крім цього, проведення лекцій-прес-конференцій дозволяє викладачеві отримати інформацію про те, з якими труднощами зіткнулися здобувачі вищої освіти у розумінні різних питань теми, а також дає змогу стимулювати розумову діяльність цієї специфічної категорії здобувачів вищої освіти. Видається цілком можливим

рекомендувати лекцію-прес-конференцію для використання поряд з іншими формами лекційних занять як самостійне заняття. Якоюсь мірою цей методичний прийом допомагає у підвищенні уваги до матеріалу лекції.

На семінарському занятті, було проведено «Аналіз конкретних ситуацій» (case-study). Група здобувачів вищої освіти була роз'єднана на підгрупи по 5 – 6 осіб. Перед підгрупами була поставлена низка питань, які треба було проаналізувати та вирішити. Спочатку підгрупи вирішували завдання самостійно, далі думки підгруп стикалися і знаходилося правильне рішення.

Ще одним методом було перевернуте навчання, під час домашньої роботи здобувачі вищої освіти дивилися короткі відео-лекції в мережі, самостійно проходячи теоретичний матеріал. А весь аудиторний час, коли викладач поруч – використовувався для спільного виконання практичних завдань.

Такий вид заняття навчає здобувачів вищої освіти:

- 1) аналізу та алгоритмів вирішення реальних практичних ситуацій;
- 2) формувати навички відділення важливого від другорядного;
- 3) формулювати проблеми.

Також навчає умінню взаємодіяти один з одним. Навчає моделювати особливо складні ситуації, коли самий кращий фахівець не в змозі одноосібно охопити всі аспекти проблеми, коли саме колектив є основою у прийнятті переважної частини групових рішень. Демонструвати характерну для більшості проблем – багатозначністю можливих рішень.

Ще наприкінці деяких занять, нами був використаний метод, який на нашу думку, допоміг завершити роботу ефективно, та цікаво – метод «Ресторан». Викладач пропонував здобувачам вищої освіти уявити, що сьогодні вони були у ресторані і тепер директор ресторану просить їх відповісти на декілька запитань:

- Я б з'їв ще цього...
- Більш за все мені сподобалось...

- Я майже переварив...

- Я переїв...

- Будь ласка, додайте...

Здобувачі вищої освіти писали свої відповіді на картках і приклеювали на лист фліп-чарту, коментуючи.

Для викладача цей етап був дуже важливим, оскільки дозволив з'ясувати, що здобувачі вищої освіти добре засвоїли, а на що необхідно звернути увагу, на наступному занятті. Також викладач резюмував результати заняття і дав завдання для самостійного опрацювання.

Спостерігаючи за здобувачами вищої освіти під час занять з використанням активних методів навчання ми побачили, що з кожним разом вони отримували задоволення від того, що могли все більше і більше виконати завдань. Ми зрозуміли, що якщо використовувати активні методи навчання, то ефективність збільшується.

3.2. Розробка методичних рекомендацій щодо використання методів активного навчання в закладі вищої освіти

В процесі аналізу науково-педагогічної літератури, нами було відзначено, що методи активного навчання можуть бути різними. Попри все, головною метою є надання здобувачам вищої освіти часу поміркувати та активно опрацювати матеріал, що в свою чергу, суттєво відрізняється від пасивного прослуховування лекцій. Викладач має можливість перебудовувати свої дисципліни за допомогою різних ініціатив. Зокрема, такі як групова робота, перевернуті класи, експериментальне навчання, студентські проекти та спільна творчість здобувачів вищої освіти. Крім того, викладач має право застосовувати з деяких наведених нижче методичних рекомендацій для того щоб зробити навчання здобувачів вищої освіти активним. Наведемо деякі з них:

1. Одним із способів дати здобувачам вищої освіти можливість

попрацювати з матеріалом – це ставити обов’язкові та захопливі запитання. Якщо питання будуть виходити за рамки простого згадування знань, це збільшить ймовірність того, що здобувачі вищої освіти працюватимуть з матеріалом на більш глибокому рівні, шукатимуть зв’язки та закономірності. Це дасть здобувачам вищої освіти можливість обговорити питання та відповіді з одногрупниками, що може принести додаткову користь.

2. Виділення часу, на паузи під час лекцій, може здатися жахливою ідеєю, але важливо пам’ятати, що весь час, поки викладач каже, а здобувачі вищої освіти слухають, вони мають мінімум простору для роздумів. Тому може бути цінним залишити час і забезпечити механізми, які спонукають здобувачів вищої освіти думати та говорити, щоб справді залучитися до матеріалу.

3. Коли це доречно, можна використовувати обговорення з одногрупниками для заохочення та залучення здобувачів вищої освіти до вивчення матеріалу. Обговорення з одногрупниками можуть мати дві окремі переваги: вони допомагають підтримувати активне навчальне середовище та формувати почуття спільності в групі.

5. Чітка зв’язка оцінок та навчальних занять про те, що здобувач вищої освіти повинен вміти робити після закінчення курсу, допоможе зробити заняття більш достовірними та сприйматися як такі. Наприклад, якщо є необхідність, щоб здобувачі вищої освіти певної програми були сильні у груповій роботі, вирішенні проблем, дискусіях чи презентаціях, необхідно переконатися, що у навчальному плані є відповідні можливості для їх досягнення.

6. Під час лекцій викладач може запропонувати здобувачам вищої освіти розглянути власні питання, пов’язані з цілями навчання. Дуже важливо виділити час для того, щоб здобувачі вищої освіти визначили ці питання і, можливо, обговорили відповіді чи підходи до пошуку відповідей зі своїми однокурсниками, а потім нарешті передали ці запитання викладачу. Це не тільки активно залучає здобувачів вищої освіти до навчального

процесу, але й може показати, де додаткова допомога з боку викладача буде найкориснішою.

7. Розглядання технології навчання, які можуть дозволити негайно відповідати на запитання здобувачів вищої освіти, або отримувати зворотний зв'язок.

Такі технології, як Tophat, дозволяють ставити запитання здобувачам вищої освіти і відразу анонімно отримувати їхні відповіді. Це дозволить викладачу ставити запитання та отримувати відповіді від усіх учасників курсу, а також дає можливість побачити загальні непорозуміння. Іншим способом використання може бути надання здобувачами вищої освіти питань, що дозволить викладачу цілеспрямовано проводити заняття, або відповідати на загальні питання. Ефективне використання таких технологій може підтримати активність здобувачів вищої освіти навіть у великих масштабах.

Використовуючи методи активного навчання, викладач може створює умови для того, щоб здобувачі вищої освіти самі формували знання та розуміння предмета. Це протилежно традиційним методам викладання, наприклад, коли викладач прагне «передати» знання здобувачам вищої освіти, а вони сидять і слухають.

У великих аудиторіях можна спробувати розділити здобувачів вищої освіти на невеликі групи, щоб вони могли брати участь у активних дискусіях. Для початку можливо ввести у викладання кілька елементів методів активного навчання. Якщо здобувачі вищої освіти позитивно відреагують, можливо додати ще.

Зокрема, наприклад «перевернуте» навчання, для якого можна запропонувати здобувачам вищої освіти заздалегідь підготуватися до заняття в аудиторії. Можна запропонувати переглянути відео та відповісти на запитання щодо нього. Потім заняття може бути засноване на роботі у малих групах, яку викладач організує. Такі «перевернуті» заняття можна провести в середині модуля для ревізії або роботи над завданням, яке викладач задавав

раніше. Перевернуте навчання найкраще працює, коли здобувачі вищої освіти заздалегідь зробили підготовчу роботу. Запропонувати здобувачам вищої освіти представити свою роботу. Наприклад показати деякі з їхніх завдань та курсових робіт однокурсникам. Знання того, що їхня робота може бути цікавою не тільки викладачеві, може спонукати здобувачів вищої освіти активніше займатися темою.

Не треба думати лише про те, що ви хочете викладати. Важливіше подумати про те, як здобувачі вищої освіти навчатимуться.

Заохочення здобувачів вищої освіти до спільної роботи працювати разом з однокурсниками над вирішенням складної проблеми або виконанням завдання. Це може допомогти здобувачам вищої освіти розвинути навички спілкування та ведення переговорів, а також допомогти їм глибше зрозуміти предмет.

Під час проведення дискусій у малих групах, краще вибрати, хто зі здобувачів вищої освіти у які групи потрапить, а не дозволяти їм самим вибирати групи. Це призведе до створення більш різноманітного освітнього середовища та сприятиме активній участі всіх учасників.

Залучення здобувачів вищої освіти до навчання шляхом проведення досліджень. Треба обміркувати, як можна залучити здобувачів вищої освіти до вивчення предмета шляхом проведення власних досліджень.

Викладання у малих групах – це, мабуть, найкраще місце для здобувачів вищої освіти, щоб обміркувати та інтегрувати ідеї, з якими вони познайомилися з інших джерел, таких як лекції чи підручники.

Зазвичай, це найкращий спосіб для здобувачів вищої освіти розібратися з непростими ідеями, які, будучи зрозумілими, змінюють їхні погляди на предмет.

Роль викладача у малих групах в ідеалі полягає в тому:

- 1) щоб викладач почав обговорення, та відступив на другий план і став більш чуйним слухачем;
- 2) дати здобувачам вищої освіти достатньо часу, щоб обміркувати

наслідки нових ідей;

2) допомогти здобувачам вищої освіти інтегрувати обговорення з їх існуючими знаннями та розумінням;

3) підказувати де це необхідно, щоб підтримати дискусію, а іноді й направити її в нове русло

4) підвести заняття до кінця, допомагаючи здобувачам вищої освіти усвідомити, чого вони навчилися (і куди рухатися далі, щоб продовжувати вчитися).

Навчання у малих групах – це особливий метод викладання, що тісно пов'язаний з методами активного навчання.

Воно дозволяє здобувачам вищої освіти – зазвичай у групах по вісім – дванадцять чоловік практикуватися, робити помилки та працювати над тим, як осмислити те, що вони вивчають, на своїх власних умовах. Заняття в малих групах часто проводяться протягом лекції, можливо, через день або два після неї. Вони дозволяють здобувачам вищої освіти отримати миттєву відповідь на запитання чи нерозуміння та побачити, що вони не самотні у своїй розгубленості чи невпевненості.

Здобувачі вищої освіти навчаються більше на тому, коли щось виконують, ніж на тому, що вони чують. Заняття в малих групах можуть зробити різницю між тим, що здобувачі вищої освіти можуть повторити те, що їм сказали, і тим, що вони справді це засвоїли.

Насамперед, треба вирішити, чи є навчання у малих групах підходящим способом навчання для здобувачів вищої освіти певного предмета. Якщо здобувачам вищої освіти потрібно непросто вивчити новий матеріал, а розібратися у складних концепціях, навчання у малих групах може бути найкращим способом.

Визначення, скільки часу та ресурсів є для цього. Якщо модуль або програма включає дуже велику кількість здобувачів вищої освіти, треба переконатися, що у закладі вищої освіт достатньо колег, щоб усі здобувачі вищої освіти могли взяти участь у заняттях.

Допомога здобувачам вищої освіти – це поступово накопичувати знання. Пошук, тем чи ідей найбільш підходящих для всього комплексу занять. Це можна вирішити на лекціях.

Пошук логічної послідовності. Для невеликої групи можливо корисніше вивчити тонку частину теми, а не всю лекцію. Як правило, люди найкраще вчаться, коли щось є сумішшю знайомого і незнайомого. В рамках кожного заняття спробуйте уявити парадокс, дилему або явно неможливу проблему (проблема, яку можна швидко вирішити, може зупинити дослідження, як тільки на неї буде дано відповідь).

Залежно від проблеми, можливо спробувати підхопити ідею, представлену в лекції, і помістити її в незвичайний контекст взяти нову ідею і зробити її звичною, запропонувати комусь із групи пояснити ідею, а потім запитати: «Чи є у кого-небудь що додати?» або «Чи може хтось вигадати ситуацію, в якій це не застосовано?».

Надання здобувачам вищої освіти самим вести бесіду. Роль викладача полягатиме в тому, щоб підштовхнути, заспокоїти або дати мінімальну відповідь на запитання. Знайти стиль, який буде природним. Деякі викладачі люблять жартувати чи ділитися власними бідами (щоб бути більш доступними).

Під час читання міні-лекції, можливо змінити стиль і ставити більше запитань. Викладач повинен порохувати в умі, коли запитує, або коли здобувач вищої освіти щось говорить, а відповіді немає. Декому потрібно багато часу, щоб зібратися з думками. Якщо здобувач не має відповіді, потрібно запитати його, що не виходить. Може, питання надто розпливчасті.

Один із способів стимулювати більш активне обговорення у групі – запропонування здобувачам вищої освіти заздалегідь підготуватися, наприклад, прочитати статтю. Неминуче, що деякі здобувачі вищої освіти цього не зроблять. Викладач може:

- 1) зробити читання необов'язковим, але посилатися на нього під час обговорення, щоб продемонструвати його корисність;

- 2) знайти спосіб зробити його обов'язковим;
- 3) доручити одному або двом здобувачам вищої освіти щотижня робити коротке неформальне резюме статті, щоб знати, що здобувачі вищої освіти прочитали хоча б деякі статті протягом модуля;
- 4) шукайте різноманітні підходи до предмета.

Викладач може підійти до теми контрфактично, наприклад на дисципліні із вивчення історичних фактів: «Що сталося б, якби Гітлер не прийшов до влади?». Інші «екстрені» питання можуть включати: «Що вас найбільше вразило в лекції цього тижня?» тощо. Також можна спробувати зв'язати тему з новинами.

Під час виконання завдань у групах між здобувачами вищої освіти, можуть виникнути деякі проблеми. В таблиці 3.1 (див. рис. 3.1.) наведені приклади деяких проблем та їх можливе рішення.

Таблиця 3.1.

Проблеми які виникли в процесі використання методів активного навчання

Проблема	Можливе рішення
Один чи два здобувачі вищої освіти домінують в обговоренні	Попросіть їх зробити крок назад (можливо переговорити поза аудиторією).
Обговорення заходить у глухий кут	Спробуйте змусити здобувачів вищої освіти замислитися над темою по-новому або виявити їхнє нерозуміння (яке, швидше за все, їх збентежить).
Деякі здобувачі вищої освіти нічого не кажуть	Якщо доречно, м'яко запитати здобувачів вищої освіти, що він думає про обговорення. Обрати моменти обережно, оскільки якщо поставити здобувача у скрутне становище, він може відчувати себе ніяково і ще менше захоче взяти участь.
Здобувачі вищої освіти відволікаються	Проведення короткого заняття, в ході якого вони обговорять один з одним конкретне питання. Попросити їх прибрати телефони.

Емпіричне дослідження показало, що хоча в завдання методів

активного навчання входить розвиток пізнавальної сфери здобувачів вищої освіти і свідоме активне осмислення та засвоєння ними інформації, її можна використовувати лише тоді, коли здобувачі вищої освіти вже засвоїли основи необхідної інформації, отриманої зазвичай традиційними методами. Тому протиставляти традиційні та новаторські методи недоцільно. Необхідно знайти розумне поєднання та використання сил залежно від поставлених перед освітнім процесом завдань та ситуацій, що виникають.

На нашу думку, для покращення освітнього процесу у закладі вищої освіти, необхідно більше використовувати:

1) проблемність; 2) співпрацю і кооперацію; 3) колективну взаємодію; 4) управління формуванням і розвитком індивідуально-психологічних особливостей здобувачів; 5) залучення здобувачів в постійну активну діяльність: відповіді, аналіз, міркування, оцінка, класифікація, узагальнення, виділення головного; 6) постійна зміна моделі викладача: співорганізатор інтерпретатор, консультант.

Як відомо, до методів активного навчання належать проблемні ситуації, навчання через заняття, групова та парна робота, ділові ігри, інсценування, театралізація, творча гра «Діалог», «Мозковий штурм», «Круглий стіл», дискусія, проектна методика, методи несподіванки, захоплення, впевненість, успіх, метод евристичних питань, ігровий дизайн, стимуляційне навчання, організаційно-ділові ігри, організаційно-мисленні ігри, дискусія, та інші.

Ми бачимо, що методи активного навчання включають в себе методи, що стимулюють пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти, утягують кожного з них у розумову та поведінкову діяльність і прагнуть зрозуміти, розробити, збагатити і особисто прийняти існуючий сенс кожним здобувачем вищої освіти

А. Дістервег вважав, що треба змусити студента працювати, працювати самостійно, привчити його до того, щоб для нього було немислимо інакше, як власними силами, що-небудь засвоїти [11].

Найбільш прийнятними методами активного навчання у закладах вищої освіти є успіх. Ситуація успіху є необхідною умовою розвитку позитивного ставлення до навчання в активне, творче. Ми переконалися, що успіх пов'язаний із емоційною оцінкою, яка створює почуття внутрішнього добробуту. Один раз, переживши успіх, здобувач закладу вищої освіти буде знову і знову прагнути до нього.

Впевнено почуває себе той, хто в діяльності спирається і використовує свої особисті психологічні особливості. А щоб упевненість не губилася, необхідно допомогти розвитку здобувача вищої освіти. Використання принципу «міні - Макса» (обсяг знань дається по максимуму, оцінюється стандартний мінімум; максимум відміток, мінімум оцінок) допомагає підтримати впевненість у собі. Вважаю, що важливе значення має пряме спілкування здобувачів вищої освіти на занятті. Позбавляючи здобувачів вищої освіти спілкування, ми робимо їх менш захищеними, не впевненими у власних силах, більш залежними від викладача, не здатними до висловлення власної думки. Тут і має велике значення робота в групах і парах. «Повернись до сусіда, скажи свою відповідь. Якщо у нього так само, він кивне тобі, якщо ні, то можна разом знайти вірне рішення».

Ми зробили висновок, на занятті можна не ставити оцінок. Адже заняття – це не змагання за кращий результат, а спільна діяльність, де панує дух співпереживання та співтворчості.

Під час активного навчання здобувач вищої освіти вчиться не боятись невідомого, у нього виникає потреба у спілкуванні, самостійність у вирішенні освітніх завдань, вчиться доводити свою думку та поважати чужу, формує здатність до самоконтролю та співпереживання, яскраві емоції.

Одним з ефективних методів активного навчання є діалог. Наведені нами приклади з досвіду роботи викладачів закладу вищої освіти показують, що формування образної складової знання, необхідної для подальшого вивчення, може забезпечити розвиток просторового мислення, мови здобувача вищої освіти, а також формування інтересу до навчального

предмета.

І нарешті, зазначимо, що спільна творчість викладачів та здобувачів вищої освіти дозволяє говорити про створення своєї оригінальної методики. Саме здобувачі вищої освіти є активними учасниками цього творчого процесу. Професійних і талановитих викладачів багато, а незвичайне поєднання педагогічного таланту і артистичності, логічності, незвичайної послідовності і мудрості, терпіння, легкості і комунікабельності. Зазначимо, що у закладі вищої освіти лекції для викладача і здобувачів вищої освіти є постійний пошук, безперервний спільний діалог, колективної праці, заснований на довірі і доброзичливості.

Нами відзначено, що не можна проводити заняття без методу подиву. Здобувач вищої освіти активний учасник пізнання і перетворення навколишнього світу. Йому все цікаво, він здивований навколишнім світом. Але, прийшовши до закладу вищої освіти, змушений діяти за інструкцією дорослого і тому втрачає свою ініціативу. Здобувачі вищої освіти самі «відкривали» нові для себе знання, були дослідниками навколишнього світу.

Метод «Круглий стіл» ми частіше використовували при узагальненні матеріалу. На лекції ми проводили обговорення.

Сьогодні, дуже часто викладачі використовують метод-проектів. На заняттях здобувачі вищої освіти вибирають самі по темі матеріал, обирають шлях виготовлення виробу. Може бути представлено проектування з дослідженням.

Ми прийшли до висновку, щоб в здобувачів вищої освіти виробилося правильне ставлення до навчальної діяльності потрібно саму навчальну діяльність будувати особливим чином, тобто систематично і цілеспрямовано орієнтувати здобувачів вищої освіти на активне мотивоване оволодіння системою знань і способів діяльності. У всіх методах навчання використовуються прийоми. Нами було згруповано методики орієнтації студентів з метою активної мотивації засвоєння системи знань та методів діяльності за етапами організації освітньої діяльності, для виконання

основного завдання закладу вищої освіти, а саме забезпечення розвитку особистості здобувачів вищої освіти на більш високому рівні.

Джерелом повноцінного розвитку здобувачів вищої освіти виступають два види діяльності. По-перше, принаймні кожна людина розвивається, асимілюючи минулий досвід людства, залучаючи його до сучасної культури. В основі цього процесу лежить освітня діяльність, спрямована на набуття студентом знань та навичок, необхідних для життя в суспільстві. По-друге, будь-яка людина в процесі розвитку самостійно реалізує свої можливості, завдяки творчій діяльності. Вона сприяє прояву в здобувачів вищої освіти самореалізації, втілення його власних ідей, які спрямовані на створення нового. При використанні методів активного навчання необхідно, щоб здобувачі вищої освіти вміли аналізувати, міркувати, планувати, комбінувати, створювати нове.

Ми зробили висновок, що однією з важливих завдань навчальної діяльності є систематична і цілеспрямована орієнтування студентів на активне мотивоване оволодіння системою знань і способів діяльності.

Висновки до 3 розділу

Всі зазначені методи активного навчання в цій чи іншій мірі використовуються в практиці навчання. Досвід показав, що їх ефективність залежить від цілей і завдань конкретного заняття, особливостей змісту навчального матеріалу, рівня сформованості освітньої діяльності здобувачів вищої освіти.

Зі спостережень ми дійшли висновку: активне та мотивоване засвоєння здобувачами вищої освіти системи знань та методів діяльності багато в чому визначається тим, що викладач організує свою освітню діяльність, її структуру та характер. Проблема активності здобувачів вищої освіти особливо технічних спеціальностей, в навчанні суспільних наук є однією з актуальних як в психологічній і педагогічній науці, так і в освітній практиці.

Дослідження показують, що активне навчання може допомогти здобувачам вищої освіти досягти набагато глибшого розуміння теми, ніж просте прослуховування лекцій чи читання підручників.

Метод активного навчання ставить здобувачів вищої освіти в центру освітнього процесу. Вони дозволяють їм значно більшою мірою залучитися до процесу навчання. Стаючи активними учасниками освітнього процесу в аудиторії, здобувачі вищої освіти накопичують знання на власному досвіді. Для викладачів активне навчання надає більше можливостей взаємодії зі здобувачами вищої освіти. Відтак, воно може дати більше можливостей для отримання постійного зворотного зв'язку для оцінки викладання.

Перехід від навчання до конструювання означає, що викладачі повинні віддати кермо влади і не контролювати весь процес навчання. Для здобувачів вищої освіти, які звикли пасивно слухати та конспектувати, зміни також можуть виявитися складними. З одного боку, їм сподобається додаткова свобода. З іншого боку, дехто зрозуміє, що на них лежить велика відповідальність. Деякі одразу ж приймуть виклик. Іншим буде потрібна додаткова підтримка в перехідний період. Включення активного навчання у навчальний план, що базується на лекціях, може бути непростим завданням. Викладачу знадобиться більше часу для підготовки до занять. Не всі викладачі готові до таких змін.

ВИСНОВКИ

Вивчення науково-педагогічної літератури з проблеми дозволило зробити висновок, що методи активного навчання – це така організація навчального процесу, в якій неможливо не брати участі у пізнавальному процесі: у кожного здобувача вищої освіти є певна роль чи завдання, в якому він/вона має звітувати публічно, або його/її активність залежать від якості виконання пізнавальної задачі, поставленої перед групою. Зокрема, таке навчання включає в себе методи, що стимулюють пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти, утягують кожного з них у розумову і поведінкову активність і спрямована на усвідомлення, відпрацювання, збагачення і особистісне прийняття наявного знання кожним здобувачем вищої освіти.

Розумне та доцільне застосування цих методів значно збільшує розвиваючий ефект навчання, створює атмосферу напруженого пошуку, викликає масу позитивних емоцій та переживань у здобувачів вищої освіти та викладачів.

Відмінною рисою сучасного розвитку освіти у світі є зростаюча увага урядів більшості країн до проблем її якості та ефективності. Освіта стає стратегічною галуззю, яка забезпечує національну безпеку країни. Конкуренентоспроможність країни дедалі більше вимірюється рівнем освіти підростаючого покоління. Зазначимо, що саме методи активного навчання виконують направляючу, збагачуючу, систематичну роль у розумовому розвитку здобувачів вищої освіти, сприяють активному осмисленню знань. Методи активного навчання – це навчання, відповідне силам і можливостям здобувача вищої освіти. Переслідуючи освітні цілі, методи активного навчання впливають в комплексі на особистість здобувачів вищої освіти та їх розумовий розвиток.

Апробація ділових, дидактичних ігор «круглого столу», методів подиву, успіху та інших показала ефективний вплив методів активного

навчання на розвиток і виховання здобувачів вищої освіти. Здобувачі вищої освіти розвивали увагу, уміння швидко міркувати, виконували різні завдання, давали відповідь на питання, проявляли кмітливість тощо.

Емпіричне дослідження підтвердило, що у педагогічному процесі слід максимально використовувати активні, розвиваючі методи. Вони повинні бути включені в реальний педагогічний процес закладу вищої освіти. Ключем до методів активного навчання є залучення викладачем студентів до процесу навчання. Активне навчання не відбувається просто так. Для консервативних викладачів, використання тактики методів активного навчання потребує зміни перспективи. Вони більше не можуть очікувати, що здобувачі вищої освіти просто слухатимуть та запам'ятовуватимуть. Натомість, вони мають розробити способи та прийоми залучення здобувачів вищої освіти до процесу навчання, для зацікавлення у власному навчанні та формуванні навичок, які забезпечують їм готовність до майбутньої професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активізація навчального процесу у сучасній вищій школі: Метод. огляд / уклад. Л. А. Якімова. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 32 с.
2. Активне навчання URL: https://znaimo.com.ua/Активне_навчання (дата звернення: 29.07.2021).
3. Активні форми взаємодії викладача і студентів у навчально-виховному процесі вищої школи : організаційно-методичні аспекти : навчально-методичний посібник / О. О. Дем'яненко. Біла Церква, 2019. 35 с.
4. Активні форми проведення занять за спеціальними дисциплінами : методичні вказівки до практичних занять. Новочеркаськ : ЮРГГУ. 2018. 38 с.
5. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності : проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі : монографія. Житомир : вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14-41.
6. Астахова В. І. Нові тенденції в соціально-економічному розвитку української вищої школи і завдання управлінської політики, Київ : 2012. 84 с.
7. Башкір О. І Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі : збірник наукових праць. Серія «Педагогіка та психологія». Харків, 2018. Вип. 60. С. 33-44.
8. Білоусова Н. В., Гордієнко Т. В. Застосування технології переверну – того навчання в роботі загальноосвітнього навчального закладу : Молодий вчений, 2019. С. 102-106.
9. Біницька К. М. Використання активних методів навчання у процесі вивчення курсу «Порівняльна педагогіка». Неперервна професійна освіта : теорія і практика, 2015. Вип. 4. С. 74-78.
10. Бондаренко Н. Storytelling як комунікаційний тренд і все предметний метод навчання. 2019. С. 174.
11. Вахрушева Т. Ю. Теоретичні аспекти активних методів навчання Електронний ресурс Національний фармацевтичний університет. 2008. № 3. Режим доступу URL : <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008->

[03/08vtyaml.pdf](#). (дата звернення: 20.08. 2021).

12. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособ. М. : Высш. шк., 2015. 207 с.

13. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Діяльність. Зворотній зв'язок. Ідеальність : посібник для вчителя. Х. : Основа, 2015. 112 с.

14. Гурч Л. М. учні інноваційних педагогічних методів : вимоги сучасності Проб. і персп. розв. фін. системи України, 2013. 138 с.

15. Дем'яненко О. О. Розвиток психолого-педагогічної компетентності науково педагогічних працівників університету в умовах неформальної освіти : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2018. С. 201-205.

16. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 320 с.

17. Дяченко-Богун М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. Витоки педагогічної майстерності, Випуск 14, 2014. С. 74-79.

18. Жигайло О. О. Використання інноваційних технологій у позакласній роботі з математики вчителями початкових класів. Педагогічні науки. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Херсон : Гельветика, 2016. С. 114-119.

19. Застосування активних методів навчання у процесі підвищення кваліфікації: методичні рекомендації / укл. В. Савченко, І. Горожанкіна Донецька обласна державна адміністрація, Донецьк : 2013. 60 с.

20. Іванєко Ю. Активні методи навчання як засіб актуалізації особистісного сенсу в пізнавальній діяльності студентів. Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. 2012. С. 93-96.

<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26205/Ivaneko.pdf?sequence=1> (дата звернення 22.11.2021)

21. Інтерактивне навчання як метод реалізації педагогічних технологій http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3571/1/Husenko_mon.pdf

22. Каменєв А. Активні методи навчання та їх використання в

- підготовці слухачів академії : навчальний посібник. К : Ранок, 2017. С. 45-56.
23. Киричок Л.М. «Перевернуте навчання як одна із ключових тенденцій освітніх технологій сучасності» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/perevernute-navchannya-yak-odna-z-kliuchovikh-tend.html>
24. Кларін, М. Інновації у світовій педагогіці Рига : Експеримент, 2015. 176 с.
25. Коваленко О., Брюханова Н., Корольова Н., Шматков Є. Методика професійного навчання : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. інж.-пед. спец.. Харків : Контраст, 2008. 483 с.
26. Ковальова О. М., Сафаргаліна-Корнілова Н. А., Герасимчук Н. М., Кочубей О. А. Використання інтерактивних методів навчання на кафедрі пропедевтики внутрішньої медицини №1, основ біоетики і біобезпеки. Інноваційні технології в системі професійної підготовки студентів в ХНМУ : матеріали XLVIII навч.-метод. конф., (Харків, 10 грудня 2014р.). Харків : ХНМУ, 2014. Вип. 5. С. 114-118.
27. Ковтун О. А., Крикун В. С. Методологія застосування технології «перевернутого навчання» (flipped learning) у процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2019. Вип. спецвип.. С. 153-160.
28. Козлова В. Методика викладання у вищій школі. Навчальний посібник. Одеса ОНЕУ. 2014. 200 с.
29. Коченгіна М. В. Використання активних методів навчання в процесі формування готовності вихователів дошкільного навчального закладу до створення безпечного інформаційного середовища для дітей дошкільного віку. Наукові записки кафедри педагогіки. Випуск 39. Харків, 2016. С.112-117.
30. Лазоренко О. Філософія освіти дорослих в контексті практичної парадигми позитивного навчання: європейський приклад для України

Філософія освіти. 2011. С. 255-265.

31. Лернер І. Дидактичні основи методів навчання, М. : 2014. 186 с.

32. Лисак Г. О. Переваги застосування активних методів навчання у процесі підготовки викладачів ВНЗ до контрольної-оцінювальної діяльності. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», 2012. № 5. С. 121-124.

33. Луцик Н. М. Використання активних та інтерактивних методів навчання у дистанційній освіті ЗВО. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : «Педагогічні науки». 2021. С. 10-18.

34. Мачинська Н., Стельмах С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навчально-методичний посібник Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

35. Мілашовська О. І. Розвиток творчих здібностей студентів у навчальному процесі. Ефективна економіка, 2019. 70 с.

36. Мойсеєнко Р.М. Активізація пізнавальної діяльності майбутніх фахівців засобами активних методів навчання в умовах університетської освіти. Наукові записки. Серія «Педагогічні науки». Випуск 159. 2017. С. 97-103.

37. Молотай Л. А., Пасечник С. В. Використання активних методів навчання на заняттях з іноземної мови на немовних спеціальностях <http://elar.khnu.km.ua/bitstream/123456789/10846/1/ВИКОРИСТАННЯ%20АКТИВНИХ%20МЕТОДІВ%20НАВЧАННЯ%20.pdf>

38. Москалюк О. Ефективність упровадження активних методів навчання у підготовку магістрів-соціальних педагогів. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», 2013. С. 15-161.

39. Немченко С., Голік О., Лебідь О. Педагогіка вищої школи : Підручник для студентів вищих навчальних закладів Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2014. 534 с.

40. Нові методи навчання : Наук.метод. зб. Вип.29. К. : 2011. 235 с.
41. Олійник Н. Використання активних методик викладання в освітній процес аграрних закладів освіти Київський науково-педагогічний вісник http://knopp.org.ua/file/21_2020.pdf#page=79
42. Освітологія: фахова підготовка : навчально-методичний посібник / За ред. В. О. Огнев'юка; Авт.кол.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, О. О. Драч, К. О. Линьов, Л. В. Гонюкова, І. М. Зеліско, Ю. М. Жукова, М. Ю. Фещук, Т. Г. Купрій, М. М. Галицька. Н. А. Побірченко, Л. В. Козак, О. М. Кузьменко, І. І. Тригуб. К. : ВП «Едельвейс», 2014. 615 с.
43. Педагогічні методи : навчальний посібник; під ред. В.С. Кукушин. 4-е изд. Р. н Д. : Вид-во «МарТ», 2018. 457 с.
44. Пихтіна Н. Основи педагогічної техніки : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2013. 316 с.
45. Садкіна В. Маленькі секрети учительського успіху. Навчаємо з радістю. Х. : Основа, 2016. 144 с.
46. Смолкин А. М. Методы активного обучения. Москва : Высшая школа, 1991. 176 с.
47. Смирнов С. Педагогіка. Теорії, системи, методи. М., 2016. Стаття журналу "Відкритий урок: розробки, технології, досвід" Корисність інтерактивних методів навчання URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/6564/> (дата звернення: 17.10.2021)
48. Стрельбицька С.М. Кейс-метод як засіб формування базових компетентностей майбутніх фахівців у ВНЗ. Stav, problem a perspektivu pedagogickeho studia a socialnej prace: Medzinarodna vedecko-prakticka konferencia: Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie. Sladkovicovo, Slovenska republika, stran: Vysoka skola Danubius Fakulta socialnych studii, 2016. P. 153-156.
49. Стрельбицька С.М. Інноваційні технології для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. Професійна освіта: проблеми і перспективи. Київ: ІПТО НАПН України, 2017. Випуск 12.

С. 104-108.

50. Софій Н. Інноваційні методи навчання та викладання: теоретичне підґрунтя та методика використання. К. : Проект «Рівний доступ до якісної освіти», 2007. 360 с.

51. Теоретичні засади застосування активних методів навчання URL : https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/енп%20рудь/page15.html (дата звернення 24.08.2021)

52. Технології професійного розвитку педагогів : метод. порад. / Т. Сорочан, М. Скрипник. Держ. вищ. навч. закл. «Ун-т менедж. освіти». К. : 2016. 231 с.

53. Томашевська М. Використання інтерактивних методів навчання при підготовці майбутніх педагогів у вищому навчальному закладі. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2017, № 8 (72). URL: <https://pedscience.sspu.sumy.ua/wpcontent/uploads/2018/03/19.pdf>

54. Хома Т. Активні методи навчання в педагогіці вищої школи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах 2020 № 69 URL: http://www.pedagogyjournal.kpu.zp.ua/archive/2020/69/part_3/32.pdf

55. Шищенко І. В. Можливості методу активного проблемно-ситуаційного аналізу для розвитку інтелектуальних умінь студентів аграрних ЗВО у процесі вивчення математичних дисциплін <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/248917/1/Технологии%20использования%20математического%20моделирования%20в%20социологических%20исследованиях.pdf#page=112>

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник «Які методи сприяють кращому засвоєнню знань?»

Що таке активне навчання?

Для чого в професійне навчання були введені методи активного навчання?

Оберіть із запропонованих, найбільш ефективні методи активного навчання здобувачів вищої освіти:

- Проблемні лекції
- Проблемні семінари
- Тематичні дискусії
- Мозковий штурм
- Круглий стіл
- Педагогічні ігрові вправи
- Імітаційні вправи
- Тренінги
- Ділові ігри
- Навчальні ігри

Анкета для опитування викладачів про результати
Використання методів активного навчання.

Мета: виявити результативність навчання з використанням активних методів.

Шановні колеги!

Просимо вибрати найбільш підходящий відповідь на наступні питання.

Ваші відповіді не будуть ідентифіковані в пресі або використані в якості реклами. Вони будуть підсумовані з другими відповідями учасників дослідження і представлені в статистичних показниках.

1. Чи відчували Ви недолік в знаннях АМ до проходження навчання?

- не мав взагалі;
- мав загальне уявлення;
- мав неповні знання;
- мав досить повними знаннями;
- мав усі необхідні знання для роботи за новою технології.

2. Наскільки Ви задоволені результатами свого навчання?

- вчили того, чого потрібно, і так, як треба;
- вчили того, чого потрібно, але не так, як треба;
- вчили не тому, що потрібно, але досить добре;
- вчили не тому, чого потрібно, і не так, як слід;
- не знаю що і сказати.

3. Вкажіть, як ви оцінюєте рівень отриманих Вами професійних знань:

- дуже високий;
- високий;
- вище середнього;

- невисокий;
- дуже низький;
- не знаю що і сказати.

4. Чи вважаєте Ви, що отримані знання достатні для вирішення проблем, з якими Ви стикаєтеся у своїй практичній діяльності?

- впевнений, що достатні;
- в основному достатні, інше можна придбати самостійно, в процесі діяльності;
- сумніваюся, так як знання неповні, це може заважати ефективній роботі;
- знання недостатні, щоб приступати до роботи;
- важко відповісти.

5. Наскільки Ви впевнені в успішності застосування отриманих знань на практиці?

- повністю впевнений;
- в основному впевнений;
- скоріше не впевнений;
- абсолютно не впевнений;
- не знаю, що і сказати.

6. Чи вважаєте Ви, що отримані знання допоможуть Вам успішно вирішити професійні завдання, що стоять перед Вами?

- природно;
- деякі;
- скоріше так;
- скоріше ні;
- точно немає;
- важко відповісти.

7. Яким було Ваше ставлення до пропонованого нововведення до навчання?

- вважав непотрібним;
- сумнівався в необхідності використання;
- сумнівався в можливості застосування;
- викликало інтерес;
- впевнений в його ефективності та необхідності використання в процесі навчання;
- важко відповісти;

8. Як Ви ставитеся до пропонованого нововведення на сьогоднішній день?

- вважаю марним;
- сумніваюся в необхідності використання;
- сумніваюся в можливості застосування;
- викликає інтерес;
- впевнений в його ефективності та необхідності використання в процесі навчання;
- важко відповісти;

Дякую за співробітництво!

Анкета «Рівень задоволеності методами навчання і викладання»

Чи володіють викладачі сучасними знаннями, інтерактивними методиками, які дають можливість якісно і доступно подавати матеріал для здобувачів вищої освіти?

Чи викликають викладачі інтерес аудиторії до дисципліни?

Чи відслідковують викладачі реакцію аудиторії на поданий навчальний матеріал й беруть це до уваги при спілкуванні із студентами?

Чи спонукають до цікавої дискусії та висловлення власних думок та міркувань?

Чи демонструють культуру мовлення, чіткість дикції, прийнятний темп подачі матеріалу?

Чи вміють зняти напругу і втому аудиторії під час подачі складного матеріалу?

Чи орієнтують студентів на використання досліджуваного матеріалу в майбутній професійній діяльності?

Чи формують творчий підхід та інтерес до знань?

Чи зацікавлені викладачі у тому, щоб здобувачі вищої освіти максимально опанували ту чи іншу дисципліну?

Чи володіють викладачі високою ерудицією, інтелігентною манерою поведінки, естетичним зовнішнім виглядом?

Чи пропонована викладачем інформація значима для підготовки до майбутньої професійної діяльності?

Чи чітко викладачі формулюють цілі та план навчальної роботи відповідно до програми курсу